A májusi napirend

A londoni „tőkés csúcs" előtt

Középpontban: a családás

Az időpont és a hely ismert: a tőkés világ vezető országainak ez évi nagy gazdasági csúcstalálkozója május 7-én és 8-án lesz Londonban. Ugyancsak ismeretes a résztvevők köre: az angolokon kívül az USA, az NSZK, Franciaország és Olaszország, Japán és Kanada kormánya kapott meghívót. Hivatalosan azonban még nem közölték a napirendet. Így a kommentárok sajtóértekezleteken elhangzott megjegyzésekből, meg a korábbi csúcsértekezleteken történtekből következtethetnek a májusi nagy találkozó programjára. Valószínű azonban, hogy a jóslásokat ez esetben aligha fogja megcáfolni az élet. Világos ugyanis az a problémakör, melyről a leggazdagabb kapitalista országok vezetőinek beszélniök kell. Ez pedig a tőkés világgazdaság helyzete, a bizonytalan gazdasági kilátások.

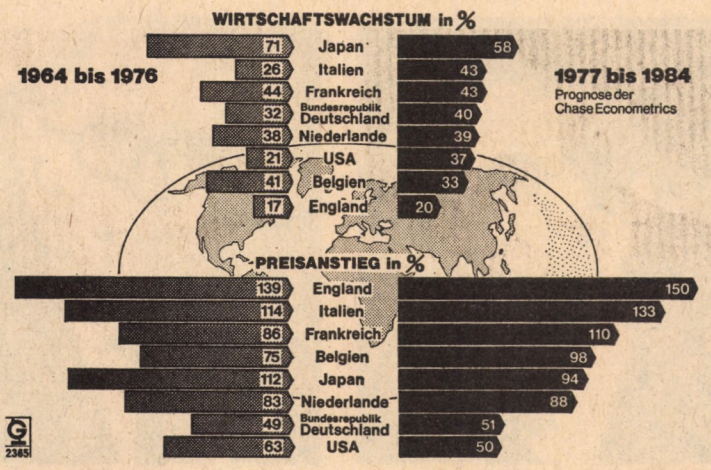
Puerto Rico reményei

Tavaly már sor került ilyen méretű csúcstalálkozóra; júniusban, Puerto Rico szigetén. A gazdasági klíma azonban akkor lényegesen különbözött a mostanitól. 1976 elején ugyanis úgy látszott: a tőkés országokban egyértelműen véget ért az 1974—75-ös gazdasági válság, és az USA, az NSZK és Japán „kihúzza a recesszióból" a többi fejlett tőkés államot. (1976 első negyedévében például — évi szinten — a bruttó nemzeti termék 9,2 százalékkal nőtt az Egyesült Államokban, ezzel még újraválasztást ígérve Ford elnöknek.) A megélénkült gazdasági növekedés tette aztán optimistává a fejlett tőkés országok legszélesebb körű gazdasági szervezetének, az OECD-nek közgazdászait. 1976 nyarán közzétett előrejelzésükben 1980-ig az egész országcsoport évi átlagos gazdasági növekedését 5,5 százalékban határozták meg. Ez az érték megegyezett volna az 1973 előtt tapasztalt hosszú távú irányzattal. Mondanivalója tehát egyértelműen az volt, hogy a fejlett tőkés országok „végleg" maguk mögött tudhatják a visszaesést. A gazdasági növekedés magas szintjével — ígérték akkor — a 24 tagú OECD közgazdászai — nem jár majd együtt egy újabb „árrobbanás", és az évtized hátralevő részében az átlagos infláció csak 5 százalékos lesz. A munkanélküliség pedig — mondották akkor — 4 százalékra mérséklődik, sőt az országcsoport fizetési mérlege is egyensúlyba kerül 1980-ra.

Ennek az optimista előrejelzésnek az alapján alakította ki 1976 júniusában az OECD második számú (gazdasági) munkabizottsága azt a stratégiát, melyet nemcsak Puerto Rico, hanem a Nemzetközi Valuta Alap (IMF) manilai értekezlete is szentesített. Az amerikai sugalmazással született gazdaságpolitikai stratégia szerint az elsődleges feladat nem a munkanélküliség elleni harc, hiszen ez a gazdaság „túlpörgetésével" és magas inflációs rátával jár. A követendő recept az „árstabilitás ésszerű mértékének helyreállítása" — legalábbis így fogalmazott Manilában Witteveen IMF-főtitkár. Ez a módszer ugyanis tartós gazdasági növekedéshez vezet, ami úgyis automatikusan — kérdés: mikor? — a munkanélküliség csökkenését eredményezi. Az akkori elgondolásokban igen nagy szerepet kapott a „belső egyensúly helyreállítására" való törekvés, ez voltaképpen a szociális-kulturális kiadások miatt keletkezett költségvetési deficit megszüntetését célozta.

A fenti gazdaságpolitikai elgondolás ihlette például a Barre- és Andreotti-terveket, azokat a francia, illetve olasz deflációs gazdaságpolitikai döntéseket, melyek révén a belső keresletet csökkentendő, az érintett kormányok pénzt vontak ki a gazdaságból.

Úgy tűnik azonban: talán korai volt a defláció fékjére gondolni. A visszaesésből alig kilábaló tőkés gazdaság motorja ugyanis csupán a fogyasztói szektor volt, a gépekre és berendezésekre vonatkozó beruházások nem növekedtek a várt mértékben. A recesszió alatt természetesen lecsökkentek a vállalatok készletei is, a megélénkülés nyilvánvalóan

EGY JÓSLAT A SOK KÖZÜL: NÖVEKEDÉS ÉS ÁREMELKEDÉS

A „rábeszélésben" az Egyesült Államok játszotta a főszerepet

e készletek feltöltését is magával hozta.

Kifulladás és ellentétek

Amint azonban ez a természetes készletkorrekció végbement, a fellendülés is kifulladt. (1976 harmadik negyedévére például az Egyesült Államokban is 4 százalékra esett vissza a gazdasági növekedés.) Ennek megfelelően az OECD is módosította novemberben középtávú előrejelzését.

Az új variáns az évtized végéig 5,5 százalék helyett mindössze 4 százalékos évi átlagos növekedéssel számol.

A fejlett tőkés országok két csoportra szakadtak. Az első kategóriába tartozik az USA, Japán és az NSZK, viszonylag magas gazdasági növekedéssel és mérsékelt, 4—6 százalékos inflációval.

Létezik viszont egy másik kör, az ide tartozó országok helyzetét kevés gazdasági növekedés és két számjegyű infláció jellemzi. A két országcsoport között természetesen egyre nőtt és nő a feszültség.

A legfontosabb kérdés, ami jelenleg a gazdaságpolitika szemszögéből megosztja a fejlett tőkés országokat, a következő: milyen mértékű áldozatot, felelősséget kell az erősebb gazdasági helyzetben levő országoknak vállalniok azért, hogy a gyengébbek gazdasági helyzete javuljon? Nyilvánvaló ugyanis, hogy a magas inflációs rátával — de emellett még magas munkanélküliséggel is — szembenéző országok, például Olaszország vagy Anglia, nem élénkíthetik a belső keresletet anélkül, hogy el ne indítsanak újabb inflációs hullámot.

Az áremelkedés növekvő üteme pedig politikailag még a munkanélküliségnél is károsabb, hisz gyakorlatilag minden keresőt érint. Ennélfogva a „kellemes" megoldás a gyengébb helyzetben levő országok számára az lenne, ha a belső kereslet helyett az exportrendelések növekednének, az „export által vezetett gazdasági növekedés" húzná ki őket a recesszióból. E célból viszont más kormányoknak — például az NSZK-nak — kellene élénkíteniök a gazdaságot, s ezzel persze ők viselnék a megújuló inflációs nyomás kockázatát.

És az NSZK?

Ez a probléma szokatlanul élesen vetődött fel az OECD gazdaságpolitikai munkacsoportja március eleji ülésén. Bár az ülésen végső soron az a meggyőződés kristályosodott ki, hogy a gyengébb országok feladata továbbra is az inflációs ráta csökkentése, illetve fizetési mérlegük egyensúlyának helyreállítása, a gyengébb országok részéről nagy nyomás nehezedett az NSZK-ra, a nyugatnémet gazdaság ösztönzését követelve. A „rábeszélésben" az Egyesült Államok kormánya játszotta a főszerepet. Ennek magyarázata egyrészt az, hogy Carter már közzétette a maga 30 milliárd dolláros csomagtervét, másrészt viszont nyilvánvaló, hogy a tőkés rendszer vezető hatalma fokozott aggodalmat érez a nyugati világ politikai hangulatáért.

Párizsban a nyugatnémet küldöttség arra utalt, hogy az NSZK helyzetét külföldön félreismerik. Az ország importja dinamikusan nő, a költségvetési deficit nagysága is meghaladja a legtöbb államban tapasztalhatót. Ezzel együtt az NSZK-delegáció ígéretet tett arra, hogy adott esetben — ha a növekedés nem érné el a 4,5 százalékot — Bonn kész a fokozott élénkítésre.

Az NSZK tehát e pillanatban nem hajlandó arra, hogy gazdaságpolitikája jelenlegi egyensúlyát kockáztassa, továbbra is engedje a márkát felértékelődni. A nyugatnémetekkel a japán kormány is sok kérdésben egyetért, bár Japán álláspontja kissé eltér az NSZK-étól. Tokió érthető okokból nagyobb súlyt helyez a „nemzetközi kereskedelem szabadságára" és arról szeretné partnereit meggyőzni, hogy a japán aktívum csökken, nincs tehát szükség a japán kivitel olyan adminisztratív korlátozására, mint azt a Közös Piac igényelné. A japán kormány viszont nem zárkózik el a belső gazdaságélénkítő intézkedésektől. A gazdasági konjunktúra megélénkülése természetesen növelni fogja Japán behozatalát, a szigetország viszont ennek fejében ragaszkodna ahhoz, hogy exportját ne terheljék újabb akadályok.

Megosztási kísérletek

A májusi csúcstalálkozó egyik témája tehát minden bizonnyal az aktuális gazdasági helyzet lesz: miképpen lehet az eltérő helyzetben levő tőkés országok érdekeit a jövőben jobban összeegyeztetni.

A legfejlettebb tőkés országokat emellett változatlanul foglalkoztatja a nemzetközi fizetési rendszer egyensúlyának hiánya, a fejlődő országok politikai következményekkel is fenyegető 180 milliárd dolláros adósságállománya. A megoldást azonban a fejlett tőkés országok nem egyedül, hanem az olajtermelőkkel együtt szeretnék végrehajtani. (Burns, az amerikai központi bank elnöke fejtette ki részletesen, hogy az olajtermelőknek tevékenyen be kell kapcsolódniok a nemzetközi pénzügyi életbe, és szerepet kell vállalniuk abban, hogy a többlet-olajjövedelmek a rászorulókhoz visszakerüljenek.) E célból májusban olyan különleges pénzügyi alapról döntenének, melyben a fejlett tőkés országok mellett Szaúd-Arábia és Kuvait is részt vennének.

A javaslat jelentősége valószínűleg elsősorban politikai. Ha ugyanis a fejlett tőkés országoknak sikerülne egy ilyen fontos kérdésben egységfrontot kialakítani a gazdag olajtermelőkkel, megkezdhetnék a fejlődő országok egységes frontjának megtörését.

Befejezésül említsük meg, hogy éppen egy hónappal a londoni csúcsértekezlet előtt az ENSZ Európai Gazdasági Bizottsága kiábrándító megállapításokkal teli jelentést adott közre a tőkés országok gazdasági helyzetéről. A világkereskedelem növekedése — eszerint — csak a fele lesz a tavalyinak. A munkanélküliség a nyugat-európai országokban nem enyhül, sőt olyan méreteket ölt, hogy a második világháború óta a legmagasabb szintet éri el...

GONDA GYÖRGY
—LŐRINCZE PÉTER

Ciprus

A hatodik forduló

Újra: a török választás után

Az alkotmányjogi ellentétek

Nemrég fejeződött be az osztrák fővárosban a ciprusi konferencia hatodik fordulója. Az előző ötből négynek Bécs, egynek pedig New York volt a színhelye. A tanácskozások felújítása lényeges eredménynek számított, miután 13 hónapi szünet után fogadta Bécs a küldöttségeket. A téli hónapokban tört meg a ciprusi jég: létrejött Makariosz és Denktas megbeszélése, majd februárban, Waldheim ENSZ-főtitkár nicosiai látogatása idején az érdekeltek megállapodtak a bécsi találkozó összehívásában. Az is nyilvánvalóvá lett, hogy a ciprusi görögök és törökök egyben egyetértenek: a szigeten egységes, két közösségből álló független és el nem kötelezett szövetségi államot kell létrehozni. Nicosiában írásos megállapodás született a megoldás módjának kérdésében és a tárgyalások alapjaiban. Ezzel lényegében utat nyitottak a tárgyalásos rendezés felé, bár — mint azt Waldheim ENSZ-főtitkár többször is hangoztatta: a tárgyalások hosszúak lesznek és gyors, látványos eredmény egyhamar nem várható.

Waldheim és Bécs

Ilyen előzmények után dr. Kurt Waldheim elnökletével és megnyitójával kezdetét vette az újabb forduló: új szereplőkkel. Az előző tárgyalásokon ugyanis a ciprusi görögök képviseletét Glavkosz Kleridesz — a török közösséget pedig Rauf Denktas látta el. Időközben Kleridesz bukott politikus lett, Denktas pedig új feladatot lát el: a török katonaság által megszállva tartott területen egyoldalúan kikiáltott „Török Szövetségi Állam" elnökeként tevékenykedik. Helyettük új politikusok léptek a színre: mindketten jogi képesítéssel rendelkező személyiségek, a görög közösség részéről Tasszosz Papadopulosz, a török népcsoport képviseletében pedig Umit Sueleyman Onan ült a hatszögletű tárgyalóasztalhoz.

Bécsben azt mondják: Waldheim ENSZ-főtitkárnak „szívügye" a ciprusi válság ENSZ égisze alatt történő békés rendezése. Való igaz, hogy a főtitkár mindent megtesz azért, hogy a tárgyalófeleket valamilyen közös útra terelje. Sok fáradozása eddig hiábavalónak bizonyult, de Waldheim nem adja fel a reményt, azt vallja: Bécs lesz a ciprusi megoldás színhelye. Azt is mondogatják a világszervezet osztrák állampolgárságú főtitkáráról, hogy tulajdonképpen a ciprusi konferenciák jó alkalmat adnak neki, hogy hazalátogathasson... Tény, hogy Waldheimnek Bécsben van saját lakása, de hivatalos útján a Hotel Imperialban kell laknia

PAPADOPULOSZ, A GÖRÖG ÉS ONAN, A TÖRÖK CIPRIÓTÁK KÉPVISELŐJE

Látványos eredmény egyhamar nem várható

— nagy kísérettel és őrizettel, holott a főtitkárnak, mint mindenki másnak, otthoni hobbija is van: régóta gyűjti az antik üvegeket s ezeket szívesen bemutatja látogatóinak. Ezenkívül államférfiak fényképeiből, eredeti aláírásaikkal szintén van már értékes és érdekes kollekciója. Az ötlete nem akkor támadt, amikor 1971-ben ENSZ-főtitkár lett.

Waldheim tulajdonképpen a diplomáciában „régi róka": Ausztria képviseletében többször teljesített diplomáciai szolgálatot külföldön. Christa lánya is kanadai tartózkodása idején született: Waldheim Ausztria nagykövete volt akkoriban Kanadában. Alkalma volt ezenkívül a fényképek és aláírások gyűjtésére New Yorkban is, még mielőtt főtitkár lett volna, mert 1955-ben Ausztria állandó megfigyelője volt az ENSZ-ben. Ő vezette később az osztrák delegációt azon a tárgyaláson, amelyen az ENSZ-belépés dolgát vitatták meg. 1965-ben pedig U Thantnak nyújtotta át megbízólevelét Ausztria ENSZ-nagyköveteként. Ilyen múlt gazdag lehetőséget kínált Waldheimnek a gyűjtésre és Bécsbe visszatérve mindig szakít kis időt arra, hogy a kollekciót az új szerzeményekkel egészítse ki. Waldheim Bécsből kirándulni is szokott az Attersee melletti nyaralójába.

(Kis kitérővel itt jegyezzük meg: Genfben is szívesen megáll a főtitkár. Nemcsak azért, mert az ENSZ európai központja található a svájci fővárosban, hanem azért is, mert diplomáciai téren tevékenykedő Liselotte lánya a genfi ENSZ-szervezetnél dolgozik. Korábban az ENSZ kábítószer-bizottságában, jelenleg pedig a leszerelési bizottság titkárságán tölt be felelős posztot. Több nyelvet beszél, s miután férje svájci, a szóbeszéd szerint „áttelepült végleg Svájcba". Erre utalhat az is, hogy az ENSZ-ben helyet változtatott. A bécsi ENSZ-város felépültével ugyanis az ENSZ kábítószer-bizottsága áthelyezi székhelyét a Duna partjára. Ezt elkerülendő, Liselotte a leszerelési bizottsághoz került: ez a szervezet ugyanis megmarad Genfben...)

A ciprusi konferencia hatodik fordulóját nem a bécsi Hofburgban tartották, hanem az osztrák külügyi akadémia palotájában. A Hofburg ugyanis „foglalt".

A közép-európai fegyveres erők és fegyverzet kölcsönös csökkentéséről tárgyaló delegációk a Hofburg Redouten-Saaljában rendezik üléseiket. Korábban, az előző ciprusi konferenciák idején sikerült az időpontokat úgy egyeztetni, hogy a haderőcsökkentési tanácskozások plenáris üléseit nem zavarta a ciprusi megbeszélés. Miután a hatodik fordulót úgy rendezték, hogy két egymást követő csütörtökön is tárgyaltak a ciprusi küldöttségek, a haderőcsökkentési konferencia pedig szintén csütörtökönként tartja plenáris tanácskozásait — időpontproblémák merültek fel. Ezért az osztrák vendéglátók áttelepítették a ciprusiakat.

A külügyi akadémiában

A Hofburgtól távolabb levő Favoriten Strassére mentek a fekete Mercedesek a küldöttségekkel az elegáns Sacher és Ambassador szállóktól.

A konferenciát a régi kastély egyik szárnyában tartották. Az osztrák császárok egykori kedvenc lakhelye az idő folyamán lovastiszti akadémiává változott. Ma tisztképző főiskola működik az épület egyik részében, míg a másikban az osztrák külügyi akadémia. (A külügyi akadémiára egyetemi végzettség után lehet jelentkezni. Korhatár: 30 év. 1964-ben nyitotta meg kapuit e diplomatákat képző intézmény. Nemcsak osztrákok jelentkezhetnek, hanem más országbeliek is.

Csaknem 200 hallgatója van a jelenlegi kimutatások szerint: 74-en 38 országból folytatják itt tanulmányaikat. A diplomáciai pályára készülők között 27 nő hallgató van. Kötelező az angol vagy a francia nyelv tanulása, de ezenkívül oktatják az oroszt és a spanyolt is. Az arab és a kínai nyelvórákra egyelőre nincs jelentkező.

Általános képzést kapnak a beiratkozottak, előkészítik őket diplomáciai pályákra, továbbá nemzetközi szervezetekben folytatandó tevékenységre. Egy tanulmányi év két szemeszterből áll, egy félévre a teljes ellátás és oktatás összege 17 ezer schilling...)

A sajtótudósítók részére az egyik tantermet rendezték be munkaszobának. A tárgyalófelek az akadémia rektorának szobájában folytatták megbeszéléseiket. A sajtóközpont a földszinten levő nagy előcsarnokban kapott elhelyezést. 11 munkaülés végeztével az újságírók csak a lépcsőházban szerezhették információikat. Sajtókonferenciát ugyanis csak egy alkalommal tartottak: Perez de Cuellar, az ENSZ-főtitkár ciprusi különmegbízottja, aki később a tárgyalásokon az időközben eltávozott Waldheim feladatát látta el, ismertette annak a közös közleménynek szövegét, amelyet a tárgyalásokról kiadtak.

Sokat bosszankodtak a tudósítók, hogy az ülésről távozó Papadopuloszt vagy Onant csak a lépcsőházban érhették el — hangos szóval. Virágkordon választotta el a lépcsőház lejáróját és a sajtóközpont folyosóját. Így csak kiabálva értekezhettek a ciprusi közösségek képviselőivel, akik néhány mondatban foglalták össze tapasztalataikat.

Új térképek

A bécsi megbeszélések középpontjában továbbra is a két megoldatlan fő kérdés volt: a területi megosztás és az alkotmányjogi megoldás. Annyi eredménye mégis volt a bécsi tárgyalásoknak, hogy a ciprusi görög közösség előterjesztette „Ciprus új térképét". Kiterítették a hatszögű asztalra a görögök által elképzelt új térképet, amelyen feltüntették a két szövetségi állam határvonalait. Miután a területi kérdés rendkívül bonyolult, várható volt, hogy az első térképajánlat nem „töri át a gátakat".

A görögök a terület 20 százalékát ajánlották fel. (Jelenleg a sziget 38 százalékán vannak török megszálló csapatok.) Hírek szerint a törökök a megszállt területből hajlandók leadni kisebb részt, mégpedig úgy, hogy a „török szövetségi államnak" a jelenlegi terület nagy része, a sziget 32,8 százaléka maradjon meg. A 20 százalékos görög ajánlatot ezért elutasították. (Sajtóberkekben azt beszélték: Papadopulosz diplomatatáskájában három térkép volt. Az elsőt benyújtotta. A második és harmadik előterjesztésére nem került sor, mert a légkör időközben meghidegült.) Megfigyelők szerint a görög fél az újabb tárgyalásokon újabb térképet terjeszt majd elő.

Elfogadatlan az alkotmányjogi problémakör „csomagja" is. Az egységes, de szövetségi állam létrejötte ugyanis azt igényli: legyen központi kormánya Ciprusnak. Ebben az alkotmányjogi problémában elvi ellentétek jelentkeznek a két álláspont között. A törökök laza központi kormányt akarnak, a görögök pedig a nagyobb hatáskört éppen a központi kormánynak szánják.

A ciprusi válság békés rendezésére irányuló erőfeszítéseket mindkét küldöttség tovább folytatja. Bécsben ugyanis megállapodás jött létre arra vonatkozóan, hogy május közepén Nicosiában ismét tárgyalnak a közösségek képviselői. Elsősorban technikai jellegű problémákat vitatnak meg és előkészítik az újabb bécsi fordulót. Ennek időpontja még kérdéses, de egy biztos: csak a Törökországban tartandó választás utáni időpontra eshet az újabb konferencia összehívása. Ennek politikai háttere és magyarázata az, hogy ha Ankara olyan utasítást adna a török cipriótáknak, hogy tegyenek engedményeket, akkor ez erőteljesen befolyásolhatná a júniusra előrehozott török parlamenti választás eredményét.

OLTVÁNYI OTTÓ

A digitális háború

Változások az órapiacon

Párhuzamos hadműveletek

Hosszú, viszonylagos mozdulatlanság után 1974-ben „forradalmi" változás történt az óraiparban. Kaliforniai és texasi mikroelektronikai cégek befejezték a több éve tartó kísérletsorozatot, és piacra dobták az első digitális órákat. Egy gombnyomás a karóra szélén, s a sötét számlapon máris megjelenik az óra, perc, másodperc kivilágított képe. Sőt manapság már az évet, hónapot és napot is mutatják a mindentudó karóracsodák. (Egy másik fajta: gombnyomás nélkül, állandóan.) Az új technika megjelenése — és természetesen a nagy üzlet lehetősége — alkarcsak a zsebszámológép esetében, azonnal háborút jelentett a tőkés világ nagy óragyártó vállalatai között. A csaknem három éve tartó viszálykodás azonban nemcsak a digitális, hanem a hagyományos karórákat előállító cégek közül is szedi áldozatait. Sőt az „óranagyhatalomnak" tartott svájci óraipar vezető helye is veszélybe került.

Árak és ötletek

A „digitális háború" — amely még távolról sem érte el tetőpontját — már ez idáig is jelentős változásokat hozott a nemzetközi óraiparban. Az Egyesült Államokban ma már minden ötödik, Nyugat-Európában pedig minden tizedik eladott óra digitális. Előrebecslések szerint az évtized végére az USA-ban már minden második, az óceán innenső partján pedig minden harmadik vásárló az új elektronikus jelzőórát fogja megvenni.

Kezdetben a digitális karórák 125—200 dollárba kerültek, manapság azonban már 10—15 dollárért kelletik magukat a legegyszerűbb kivitelű típusok.

A gyors és nagy ütemű árzuhanás természetesen egyik napról a másikra vonzóvá tette a digitális kijelzésű időmérőket. Persze ezen a területen is megjelentek a státusszimbólumok. A nyugati újságok hasábjain hemzsegnek a hirdetések, amelyek briliánsokkal ékesített aranytokban, óratokban elférő számítógéppel összekapcsolva kínálják a portékát a vékony réteget képviselő sznob vásárlónak. Itt az árak valahol 5000 dollár körül kezdődnek.

A digitális kvarckarórák rövid történelme már eddig is néhány újítást hozott. Az autóvezetők például arra panaszkodtak, hogy korábban vezetés közben csak rápillantottak hagyományos karórájuk számlapjára, s már tudták is mennyi az idő. Ma viszont az egyik típusnál ehhez meg kell nyomni — a másik kézzel — egy gombot, s így a vezetés közben néhány pillanatra komoly veszélyhelyzet állhat elő. A fogyasztó kérése — no meg az újabb üzleti lehetőség — parancs volt: megszületett és azóta először a „folyamatos óra", azaz a számlapra állandóan kiíródik elektronikus úton a pontos idő. Nem kell többé a számlapra — vagy inkább a „képernyőre" — gombnyomással előcsalogatni az időt, a számláló folytonos tájékoztatást ad.

Az évenként cserélődő elemekkel működő digitális kvarcórák szülőhazája tehát az Egyesült Államok. Mint annyi más esetben, most is a japán ipar „ébredt fel" leggyorsabban. Néhány hónappal az amerikai bemutatkozás után megkezdődött a kvarckarórák tömeggyártása a „Felkelő Nap Országában" is. Nem sokkal az amerikai Timex és Bulova cégek után megjelentek a piacon a japán Seiko, Orient és Ricoh gyárak digitális órái is. (Tavaly az USA-ban és Kanadában összesen 11,7, Japánban pedig mintegy 3 millió kvarcórát készítettek.) Hamarosan több távol-keleti ország — Hongkong, Tajvan, Szingapúr stb. — is megkezdte a gyártást, illetve az összeszerelést, s az ottani olcsó munkaerő ugyancsak az árak leszorításának irányába hatott.

A svájci óraipar meglehetősen későn ébredt fel több évtizedes Csipkerózsika-álmából. A világ legnagyobb óragyártó és -exportáló országának „időipara" nyugodtan ült babérjain. Úgy gondolta, hogy a patinás nevek elég biztosítékot jelentenek a konkurrenciával szemben. Így aztán jó ideig nem is voltak hajlandók átállni, illetve megkezdeni a digitális órák gyártását. A szomorú ébredés 1975-ben következett be. Egy évvel korábban Svájc 84,4 millió órát exportált, 1975-re a kivitel 66 millióra csökkent. Tavaly már csak 62 millió „Swiss made" talált külföldön gazdára.

A HIRDETÉSBEN EGYMÁS MELLETT VAN A RÉGI ÉS AZ ÚJ

Új termékről lévén szó, a sok hiba szinte természetes

A svájciak „húzása"

Végül a híres svájci óragyárak kénytelenek voltak belépni a „digitális klubba", mert a profitcsökkenés ellen csak ily módon tudtak védekezni. A korábban is agonizáló óraipar 80 000 dolgozójának 25 százalékát elbocsátotta, több kisebb cég tönkrement, illetve beolvadt a nagyokba. Az átszervezések hatása tavaly a második félévben már megmutatkozott: minden tizedik svájci óra digitális volt.

Megkezdődött az integrált áramkörök, a kvarcoszcillátoroknak és az elemeknek a hazai gyártása, de sok cég az összeszerelést távol-keleti országokba helyezte át. Az Omega és Tissot gyártmányai szinte néhány hónap alatt az egész világon keresetté váltak, nemcsak a viszonylag alacsony ár, hanem a jól csengő márkanév miatt is. A konzervatív ízlésre — de ugyanakkor a pontosabb időmérés iránti igényre is — alapozva, a svájci óragyárak a digitális kvarcórák mellett megkezdték az úgynevezett analóg kvarcórák gyártását is. Ezek ugyancsak igen pontosak, de hagyományos számlapjuk és mutatóik ma még a fogyasztók számára ismerősebbnek tűnnek a kiírásosaknál.

Az előrejelzések szerint azonban áldáz harc várható a továbbiakban is a mutató és a kiírás között. (Persze az sem lehetetlen, hogy egy-két évtized elteltével az óraviselésben is visszatér a „régi" divat, mint erre már annyi példa utal más területeken.)

A svájciak, hogy piaci hátrányukból minél többet lefaragjanak, kifejlesztették azt a típust, amelyben az elemeket csak háromévenként kell kicserélni. Hamarosan olyan órákat is készítenek, amelyek majd felhívják viselőjének figyelmét a legfontosabb személyes dátumokra (születés- és névnap, házassági évforduló stb.). A konkurrenciaharc valószínűleg újabb ötleteket fog szülni.

A kvarcórákat gyártó patinás és kevésbé ismert cégek nyílt „részesedési háborút" folytatnak a piac minél nagyobb hányadának megszerzéséért. Svájci források szerint 1980-ban a világon gyártott óráknak már 38 százaléka lesz digitális kvarcóra. (Összehasonlításul: 1975-ben ez az arány még csak 2 százalék volt!) Észak-Amerikában 36, a Távol-Keleten (Japánt is beleértve) 15, Nyugat-Európában pedig 33 millió kvarcórát állítanak majd elő. (A svájci előrejelzés nem tartalmazza a világ egyik legnagyobb óragyártójának, a Szovjetuniónak a várható adatait, pedig ott is megkezdődött a digitális órák sorozatgyártása.)

A nyílt verseny természetesen kiterjed továbbra is a hagyományos órákra, hiszen a fogyasztók jelentős része a jövőben is szívesen vásárol majd mutatókkal ellátott órákat. Az „elektronikus korszak" leszorította az óraárakat, de a hagyományos típusok — s tulajdonképpen ezek hozzák a nagy bevételeket — ára egyelőre nem csökken.

A tőkés országok vásárlói azonban a jelenlegi gazdasági helyzetben inkább az olcsóbb digitális típusokat részesítik előnyben. Mindezek következtében a hagyományos órák és gyártóik ma még nem képesek az ellentámadásra. (A nagy cégek azért még nem döntöttek egyik típus javára sem. Egymással párhuzamosan gyártják a digitális és a hagyományos órákat, s bármikor képesek a termelést növelni az egyik vagy a másik időjelzőből.)

Valamelyest — de nem jelentősen — csökkenti a kvarcórák népszerűségét a magas meghibásodási arány. Amerikai kiskereskedők szerint az eladott digitális órák több mint 50 százalékánál merült fel minőségi hiba és reklamáció. Különösen a kijelző szerkezetre van sok panasz, de sok esetben az elemek is három hónap használat után felmondják a szolgálatot. Új termékről lévén szó, a sok hiba szinte természetes. Ugyanígy volt ez a tranzisztor és a zsebszámológépek csecsemőkorában. A nagy cégek azt várják, hogy rövid időn belül sikerül majd kiküszöbölni a gyártási hibákat, és a szérianagyság növekedésével egyenes arányban csökken majd a reklamációk száma. Ugyancsak megoldásra vár az órák szervizének megszervezése, manapság ugyanis a gyártók még nem gondoskodnak a megfelelő mennyiségű pótalkatrészről.

A digitális kijelzésű karórák közvetítő kereskedelme néhány hónap alatt szinte külön iparággá fejlődött. Számos — elsősorban amerikai — óra- és ékszerüzlet tulajdonosa lehúzta boltja redőnyét, hogy minden idejét és erejét a legolcsóbb típusok beszerzésére és továbbadására fordíthassa. Ügynökök százai keresik fel nap mint nap a távol-keleti „olcsó országokat", hogy ott több tízezres tételben megrendeljék az órákat, amelyeket azután nagykereskedőknek, áruházaknak tovább adnak jelentős haszonnal.

Ugyanaz napelemmel?

Az új portéka körüli cégháború ma még viszonylag a színfalak mögött folyik. Látványos összeütközésekre — mint a zsebszámológép esetében számtalanszor megtörtént — még nem került sor. Az éles konkurrenciaharcnak egyelőre a vásárlók a nyertesei, akik a meredek árzuhanás következtében olcsón juthatnak az elektronikus ipar újabb termékéhez. A körhinta tovább forog: néhány vállalat már bejelentette, hogy olyan gombakkumulátorok kifejlesztésével foglalkozik a kvarcórák részére, amelyeket napelemek töltenek. Nyilvánvaló, hogy az első ilyen digitális órák nem az „utca emberének" a pénztárcájához lesznek „méretezve".

Japán

Tokujama és a babona

Honda Szoicsiró lemondása

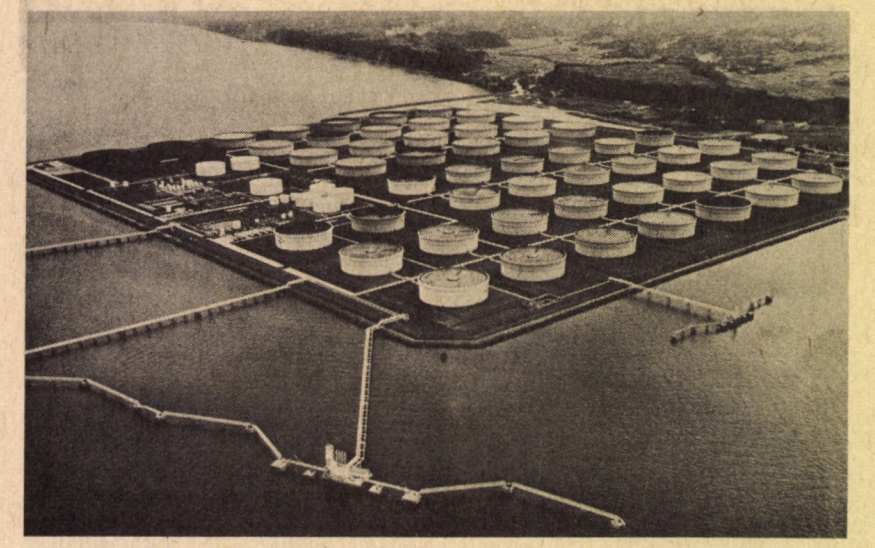
Autók és tévék Tokióból

Honda Szoicsiro kicsiben kezdte. 1948-ban egy kis motorjavító vállalatot alapított, és ebből lett Japán egyik legnagyobb üzeme, a Honda Motor Company. Honda, aki most 65 éves, meglepetésszerűleg lemondott elnöki tisztjéről, és egy fiatalabb embernek adta át a „bársonyszéket". Ez Japánban különös jelenség, mert ott általában 60—70 vagy akár 80 éves emberek is kulcspozícióban vannak. Honda mégis így döntött, és meg is indokolta álláspontját.

A változás szele

„Úgy gondoltam, hogy öreg vagyok már ahhoz, hogy a változó világ követelményeivel számolhassak. A fiatalok számára azonban nyitottak az utak, nekik magasabb képzettségük van, mint amit én valaha is elérhettem." Visszavonulása részben tükrözi a Japánban kialakuló változásokat. Az idősebbek önként vagy kényszerítve visszalépnek a jelentős posztokról, mert a gazdasági és politikai helyzet egyre bonyolultabb. A Newsweek rövid szemléje így jellemzi a jelenlegi japán gazdasági helyzetet: az elmúlt évben elsősorban a jelentős exportnövekedés eredményeként újra fellendült a japán gazdasági élet. Most viszont lelassult a fejlődés. A gazdaság jelzőszámai még mindig pozitív, jó eredményeket mutatnak, de a kisebb gazdasági egységek már érzik a visszaesést, a számukra alacsonyabb a bevételi hányad és deficittel is küzdenek.

(A múlt év derekán, még a választások előtt, az egyik legismertebb japán gazdasági kutató, Tokujama Dzsiro megállapította: a Liberális-Demokrata Párt gazdaságpolitikája a párt meggyengülésére vezethet. „Az egyik oka ennek a kormány rizsárellenőrzési politikájából fakadó nehézségek sora. A rizst évekig magas áron vásárolták meg, s alacsonyabb áron adták el. A különbség fedezésére szolgáló állami támogatás hatalmas deficitet okozott. A legutóbbi időkig az állandó gazdasági növekedés mellett ez elviselhető volt. De amint a gazdasági növekedés lassul, egyre inkább lehetetlenebbé válik, hogy egyszerre dédelgessék a vidéki és a városi lakosságot. Bárkinek kell a hiányt megfizetnie, a Liberális-Demokrata Párt elvesztheti egyik jelentős bázisának támogatását. A japán tőke felismerte, hogy az energiaválság végét jelzi Japán gyors gazdasági növekedése korszakának — de azt még nem, hogy rövidesen véget ér a Liberális-Demokrata Párt egyeduralma" — írta. Tél elején aztán a választások igazolták ezt a jóslatot, részben a vidéki választók támogatásának elvesztése, részben az emlékezetes Lockheed-botrány megtörte az LDP kerek húsz esztendeig tartó egyeduralmát.)

OLAJTARTÁLYOK A TENGEREN, KAGOSHIMA MELLETT

A szovjet–japán gazdasági kapcsolatok jelentősége egyre növekszik

A munkanélküliek száma körülbelül egymillió, s valószínűleg nem is csökken a közeljövőben. A kormány pénzügyi politikája lényegében azonos a tíz évvel ezelőtt követettel. Tokió elsősorban a külföld felé tekint, ebben persze sok az ellentmondás, mert időközben az elmúlt évtizedekben Japán világviszonylatban gazdasági és ipari óriássá vált.

A japán gazdaság számára mindig jelentős kérdésként jelentkezett, hogy Tokió és kapitalista partnerei között miként alakul az export és import mérlege. A japán export hosszú ideje a vezető tőkés országok közötti súrlódás egyik fő pontja. 1965 és 1975 között a japán kivitel 8,5 milliárd dollárról csaknem 60 milliárdra nőtt. Az elmúlt évben az enyhült tőkés gazdasági visszaesés után a japán kivitel mutatta a leglátványosabb kiugrást.

Néhány hónappal ezelőtt aztán érdekes adatsorról számolt be a nemzetközi gazdasági sajtó. Az Egyesült Államok, amely Japán legnagyobb exportpiaca, az elmúlt évben 41 százalékkal többet költött japán árukra, mint a megelőző esztendő hasonló időszakában. Közben Japán mindössze 7 százalékkal vásárolt többet az amerikaiaktól, mint 1975 első felében. Ez világosan jelzi, hogy Japán saját problémáinak megoldása érdekében valóságos exportoffenzívát folytat. Elsősorban a fejlett tőkés országok jelentik az igazi célpontot, de nem hagyható figyelmen kívül, hogy Japán külkereskedelmének mintegy a felét a fejlődő világgal bonyolítja le.

A japán kivitel öt legfontosabb tétele az acél, a vegyipari termékek, a hajók, az autók, valamint az elektronikai export. Tavaly az acél és a vegyipari cikkek kivitele lényegileg stagnált. A hajóké már valamennyire emelkedett, látványos volt viszont az elektronikai cikkek és a japán autók exportnövekedése. 1976-ban az Egyesült Államok háromszor annyi japán televíziót és kétszer annyi japán autót vásárolt, mint 1975 első felében.

Nyugat-Európában ebben a vonatkozásban kevésbé látványos volt a betörés, az elektronikai kivitel ide ugyanolyan magas volt mint egy évvel korábban, de a Nyugat-Európában eladott autók száma viszont „csak" ötven százalékkal emelkedett.

A bonyolult problémákat elemezve, Tokujama Dzsiro, a Nomura Gazdaságkutató Intézet igazgatója kifejtette: „Babonás ember vagyok, és amikor kristálygömbömre tekintek, azt látom, hogy legalább az ezredfordulóig az Egyesült Államok irányító szerepet fog betölteni a világgazdaságban. Amerika legfőbb partnerei ebben az időszakban Japán és Nyugat-Németország lesznek. Ennek a két országnak egyre fontosabb lesz a szerepe. A babonáktól függetlenül mindez számomra azt jelzi, hogy az eddiginél jelentősebben érezhetővé válik az elkövetkezőkben a regionális felosztás. Szerintem a csendes-óceáni térség vonalán nagymértékű, talán kissé dramatikusan jelezve: robbanásszerű előretörés várható. Ezen a síkon elsősorban az Egyesült Államok és Japán jöhet számításba. Egy-két számadat: az Egyesült Államok lakossága 215 millió és a fejenkénti nemzeti össztermék 7000 dollár, Japán lakossága 112 millió, és a fejenkénti nemzeti össztermék 4000 dollár. Ez világosan jelzi, hogy ez a két ország a csendes-óceáni térségben úgyszólván mindent meg tud tenni, hogy növelje a technológiai teljesítőkészséget és ezzel elősegítse a gazdaság növekedését."

A „gazdaságélénkítés"

Persze nem mindenki annyira derűlátó, mint a kissé egyoldalú Tokujama. Ezt igazolják bizonyos tények is, például az, hogy a Fukuda-kormánynak nyilvánosságra kellett hoznia első „csomagtervét" a gazdaság fellendítése érdekében. A terv egyebek között előirányozza a lakásépítkezés ütemének meggyorsítását, a közmunkákra fordítandó költségvetési hitelkeret felhasználásának élénkítését, a kereskedelmi kamatláb leszorítását, valamint a magánbefektetések előmozdítását.

(Talán csak egy epizód, hogy az általában nagy és bőkezű reprezentációval működő japán vállalatok is csökkentették erre vonatkozó tételeiket és még a káprázatosan csillogó tokiói Ginzán is halványodnak a fények. Tavaly 140 bárt, mulatót csuktak be a Ginza sugárúton.)

A kormány „gazdaságélénkítő csomagtervének" nyilvánosságra hozatalával egy időben jelentette be a Japán Nemzeti Bank, hogy a jelenlegi 6,5 százalékról 6 százalékra csökkenti a leszámítolási kamatlábat. Ennek az intézkedésnek is az a célja, hogy injekciót adjon a japán gazdasági életnek. Erre most éppen nagy szükség van, mert a japán szakszervezetek szerint a bérből és fizetésből élő tokiói lakosság megélhetési költségei az elmúlt évben nem a tervezett 6,8 százalékkal, hanem 11,6 százalékkal emelkedtek. Az egyes családok reáljövedelme mindössze 3,4 százalékkal volt magasabb, az előző évinél, és ezt az emelkedést teljes egészében felemésztette a fokozódó infláció.

Az amerikai—japán együttműködés mellett kialakulóban, növekvőben van egy másik kooperáció is: a szovjet—japán gazdasági kapcsolatok jelentősége egyre növekszik. A hagyományos szovjet nyersanyag- és japán gépszállításokon kívül évek óta eredményesen dolgozik több japán közreműködéssel működő szovjet vállalkozás. Ilyen például a szibériai fakitermelésről szóló egyezmény. Ennek értelmében a japán fél a kitermeléshez szükséges berendezéseket szállít hitelbe, a Szovjetunió faáruval fizet, lényegében hasonló jellegű vállalkozás a távol-keleti Vrangel-öbölben épülő szovjet kikötő is. Elkészültében a japán fél erősen érdekelt, ezért anyagilag és műszakilag hozzájárul a létesítéséhez.

A Csendes-óceánon túl

Értékét és nagyságrendjét tekintve azonban mindez jóformán eltörpül azok mellett a tervek mellett, amelyekről mint kompenzációs vállalkozásokról már hosszú ideje folynak a sokoldalú és bonyolult tárgyalások. 20—25 évre tervezik a Kelet-Szibéria és a Távol-Kelet óriási nyersanyagkincseinek kiaknázására alakuló társaság munkáját. A későbbiekben kerül sor a nyugat-szibériai föld mélyén meghúzódó kőolaj japán közreműködéssel való kitermelését és elszállítását megvalósító vállalkozás megalapítására.

Ebben esetleg már amerikai cégek is részt vennének, és itt valahogy olyan gazdasági hálózat alakulna ki, amely kiegészítené Tokujama Dzsiro elgondolásait. Ő ugyan — mint ahogy idéztük — a Csendes-óceán térségében csak az USA-ról és Japánról beszélt, de ahogy a tények mutatják, itt mind jelentősebb a harmadik hatalmas ország, a Szovjetunió szerepe is.

Japán egyre kevésbé áll meg a gazdasági tervezésnél a csendes-óceáni térség határainál. Igyekszik kiépíteni kapcsolatait a Közös Piac országaival és az európai szocialista országokkal is.

Nemrég a „Bank of Tokyo" elnökhelyettesének vezetésével 35 tagú delegáció járt Európában, és hazánkba is ellátogattak. Hangsúlyozták: „a távolságok nem jelentenek problémát". Mindez mutatja, hogy Japánban valóban sok mindent számba vesznek. Honda, a nagy kezdeményező nyugdíjba ment. A fiatalabbak az ő lendületét is túl akarják szárnyalni.

SÜMEGHI ENDRE

Mexikó

Olajhatalom születik?

Kincs a Reforma-övezetben

OPEC-színfalak mögött

Immáron ötödik éve tart az olajláz Mexikóban. Szinte már szállóigévé vált a tőkés gazdasági körökben a „mi a különbség Nagy-Britannia és Mexikó között" kérdésre adandó válasz: semmi, hiszen mindkét ország a nemrégiben felfedezett jelentős olajkincsétől várja gazdasági gondjainak orvoslását. Természetesen igen sok az eltérés a két ország között, de való igaz: mind a szigetország, mind pedig a 63 millió lakosú Mexikó sok hasonlóságot mutat az „olajfronton".

Mexikó „fekete aranya" valóban aranyat ér az ország számára, és a józan, mértéktartó olajpolitika várhatóan egy évtizeden belül meghozza a gyümölcsét.

Jó alap

1972-ben vált ismeretessé, hogy a mexikói állami olajvállalat, a Pemex kutató- és próbafúrásait siker koronázta. A Mexikói-öböl mentén elterülő Reforma-övezet Tabasco és Chiapas államaiban igen nagy lelőhelyekre bukkantak, amelyek értékét az is emeli, hogy a kitermelés költségei viszonylag alacsonyak. Az első óvatos becslések szerint a készletek nagysága mintegy 30—60 milliárd barrel (1 barrel 159 liter). A „nagy lelet" híre persze újabb lökést adott a további olajkutatásnak. Az időközben kirobbant olajválság pedig még egy okot jelentett a próbafúrások ütemének fokozására. S az eredmény ezúttal sem maradt el. Számos, újabb gazdag „olajlencsét" fedeztek fel a szakemberek, többek között Tampico közelében, Veracrúztól délre, az Egyesült Államokkal határos területeken és nem utolsósorban a Mexikói-öböl vize alatt. Mindent összevetve, az olajszakértők 100 milliárd barrelre becsülik az ország jelenleg ismert kőolajtartalékait.

Mexikó tehát belépett az olajhatalmak sorába, s az új — egyelőre csak potenciálisan meglevő — gazdagság megkövetelte a középtávú olajpolitika kialakítását. Elég csak egy pillantást vetni a térképre és máris megállapítható, hogy az USA közelsége minden bizonnyal fontos szerephez jut az „olajreményes" megvalósításában. Ezért is keltett nagy feltűnést a korábbi elnök, Echeverria egyik nyilatkozata, miszerint „Mexikó a nemzeti érdektől vezetve antiimperialista módon" kívánja felhasználni olajkincsét. Echeverria kijelentése elsősorban az USA-nak, a világ legnagyobb olajimportőrének szólt: a földrajzi közelség még nem indok arra, hogy az „északi szomszéd" bármiféle előjogokat élvezzen vásárlásainál. Szinte jelképesnek tekinthető, hogy az első olajszállítmány címzettje Kuba volt.

Mexikó természetesen hajlandó olajat exportálni az Egyesült Államoknak — sőt valószínűleg az USA lesz az olajkincs első számú vásárlója —, de csak a mindenkori világpiaci áron. (Már az is sok bosszúságot okozott az amerikai óriásvállalatoknak, hogy a mexikói olajkutatásban nem vehettek részt.) Érdemes megjegyezni, hogy az alaszkai olajmezők „beindulása" után az USA még mindig napi 1,5—2 millió barrel importra szorul.

A jelenlegi, rózsásnak nem mondható gazdasági helyzet arra készteti az új, realista elnök, Portillo vezette mexikói kormányt, hogy meggyorsítsa a kitermelés ütemét és lendületesen növelje az exportot. A tervek szerint 1982-ben napi 1,6—2,2 millió barrel olajat hoznak majd a felszínre, és ennek a mennyiségnek mintegy felét exportálják. (Az alsó és a felső érték közötti viszonylag nagy eltérést a ma még nem kellőképpen ismert pénzügyi és műszaki gondok indokolják.) A jelenlegi kőolajárakat alapul véve, a számítások szerint 1982-től Mexikónak az olajkivitel évi 5 milliárd dollárt hoz majd. Nagy szüksége is van a nemzetgazdaságnak a bevételekre, hiszen az ország súlyos gazdasági gondokkal küszködik, s nem várható lényeges javulás az elkövetkező 2—3 évben sem.

Tavaly 50 százalékkal (!) értékelték le a pesót, az infláció megközelítette a 30 százalékot. Az ország fő problémája, hogy lehetőségein felül költekezik, azaz — az amerikai Business Week szavaival élve — az export nem tudott lépést tartani a behozatal gyors ütemű bővülésével. Mindezek következtében a fizetési mérleg tavaly 3,5 milliárd dollár hiányt mutatott, s az ország külföldi adósságai elérték a 25 milliárd dollárt. (Idén várhatóan további 3 milliárd dollárral gyarapodnak a tartozások.) Az égető gazdasági gondok leküzdésére a tavaly decemberben hivatalba lépett új elnök, Lopez Portillo (volt pénzügyminiszter) programot hirdetett meg. A célkitűzések között szerepel a munkanélküliek számának csökkentése, a kis és nem gazdaságos földbirtokok kollektivizálása, az életszínvonal emelése, valamint az oly nagy profitokra szert tevő külföldi tőke beáramlásának lassítása. Nem várható, hogy Mexikó gondjai rövid távon megoldódnak, de az olajkincs jó alapot jelent a várva várt fellendüléshez.

(Mexikó komoly tekintélyt vívott ki magának a fejlődő országok körében is, kapcsolatai egyenletesen fejlődnek a szocialista országokkal. A KGST és Mexikó 1975-ben együttműködési megállapodást írt alá. Közös bizottságot hoztak létre a sokoldalú kapcsolatok kialakítására. A kereskedelmi kapcsolatok elmélyítése mellett

PEMEX-OLAJKÚT

A „boldogító igen" várat magára

jó lehetőségek kínálkoznak az együttműködésre a fémkohászat, a gépipar, a mezőgazdaság, az energetika, valamint a szállítás területén is. A szocialista gazdasági közösség és Mexikó képviselői és szakemberei a szerződés megkötése óta már több ízben tárgyaltak az eddig elért eredményekről és a jövő közös tennivalóiról.)

Az olajreményes valóraváltásához igen nagy beruházásokra, tehát sok pénzre van szükség. 1982-ig a Pemex 15,5 milliárd dolláros beruházási programot akar végrehajtani, a szükséges tőke java részét külföldi kölcsönökből szeretnék előteremteni — tovább növelve a külföldi tartozásokat. A kölcsönök mielőbbi visszafizetése érdekében a mexikói olajpolitika a feldolgozott olaj exportjára helyezi a fő hangsúlyt, a finomított olaj exportára ugyanis jóval magasabb, mint a nyersé. Mintegy 2,8 milliárd dollárt irányoztak elő a finomító-kapacitás növelésére, s egyelőre gondot jelent ennek az összegnek az előteremtése is.

Pénz és partner

A kőolaj világgazdasági (és világpolitikai) jelentőségének növekedésével párhuzamosan megsokasodtak a Mexikó körüli „olajkombinációk", találgatások. Sokáig tartották magukat azok a híresztelések, hogy Mexikó belép az OPEC tagjainak sorába. A Kőolajexportáló Országok Szervezete tagságának többsége örömmel üdvözölte a belépésről keringő híreket, de mind ez idáig hivatalosan nem történt meg a csatlakozási szándék bejelentése. Valószínűleg erre nem is fog sor kerülni a közeli jövőben.

Bár Mexikó a 13 országot tömörítő OPEC célkitűzéseivel teljes mértékben egyetért, jelenlegi gazdasági érdekei inkább a „támogató kívülmaradást" diktálják. Legjelentősebb kereskedelmi partnere ugyanis az Egyesült Államok és Washington több ízben közvetlenül Mexikó tudomására hozta; az OPEC-hez való csatlakozás esetén megvonja az eddigi kereskedelmi és más gazdasági preferenciákat. Miután az USA-ban 1974-ben elfogadott kereskedelmi törvény kilátásba helyezte a korábbi kedvezmények megvonását az OPEC-tagoktól, Mexikó a csatlakozással többet vesztene, mint amennyit nyerne.

Az egyik legérzékenyebb vesztesége az lenne, hogy megszűnne mintegy félmilliárd dolláros exportjának vámmentessége az amerikai piacon, a versenytársak tehát előnyösebb helyzethez jutnának. Mindez igen kedvezőtlenül hatna a gazdaságpolitikai célkitűzésekre, amelyek egyik központi kérdése és feladata a kivitel nagy ütemű fokozása.

Bár az elmúlt években Mexikó tanulmányozta az OPEC szervezetét, működését, egyelőre a „boldogító igen" még várat magára. (Természetesen Mexico Cityben gondosan ügyelnek arra, hogy egy kiskapu mindig maradjon nyitva Mexikó számára a kartellhez vezető úton.) A színfalak mögött persze éles harc folyik a csatlakozás érdekében, illetve annak megakadályozására. Ha minden a tervek szerint halad, Mexikó a 80-as években a világ egyik legnagyobb kőolajtermelője lesz. Éppen ezért az OPEC számára nem közömbös — az USA-hoz fűződő olajkapcsolatai miatt —, hogy számíthat-e az országra a viszonylag egységes olajpolitika továbbvitele során. Érthető módon az OPEC-nek elsőrendű érdeke, hogy a tőkés világ minden jelentős olajtermelő és -exportőr országát a soraiban tudhassa. (Elég itt csak arra utalni, hogy az 1973-as közel-keleti háború után elrendelt olajembargó csak az OPEC-tagokra volt kötelező.)

Szelepfeladatok

A másik oldalról viszont Washington próbál nyomást gyakorolni Mexikóra éppen az OPEC-tagság ellen. Amerikai várakozások szerint a jövőben a „nem OPEC-olaj" döntő többségét Mexikótól vásárolják majd, ezért az Egyesült Államok egyenletes olajellátása nem látszik biztosítottnak — vélik Washingtonban — a déli szomszéd OPEC-tagsága esetén. Az USA tehát Mexikónak biztonsági szelep feladatot szán arra az esetre, ha valamilyen oknál fogva az olajkartell leállítaná vagy korlátozná szállításait az Egyesült Államokba, vagy akár más fejlett országba. (Az USA számára persze az sem elhanyagolható körülmény — bár ez nem áll kapcsolatban Mexikó OPEC-hez való viszonyulásával —, hogy a földrajzi közelség miatt import esetén igencsak jelentős szállítási költségeket takaríthat meg.)

Az olajkincs Mexikónak egyelőre nem az olajdollárok beáramlását, hanem jelentős kölcsönök felvételét, tehát eladósodásának fokozódását jelenti. Néhány év múlva azonban már várhatóan megindul a petrodollár-folyam, és a bevételekből majd mód nyílik nemcsak az adósságok fokozatos visszafizetésére, hanem a hazai iparfejlesztés finanszírozására, valamint az életszínvonal jelentős emelésére is.

GONDA GYÖRGY—
LŐRINCZE PÉTER

Lépjen be ön is
a
MAGYARORSZÁG
népes előfizetői
táborába!

Nyugati csúcsértekezlet

„A bizalom üzenete”

Párizsi protokollprotestálás

A „hetek” hétpontos programja

A nyugati csúcstalálkozót valaki „hét és feles” tanácskozásnak nevezte el, mivel Jimmy Carter amerikai elnökön, Fukuda Takeo japán kormányfőn, Helmut Schmidt nyugatnémet kancelláron, Valéry Giscard d'Estaing francia köztársasági elnökön, Pierre Elliot Trudeau kanadai kormányfőn, Giulio Andreotti olasz miniszterelnökön, és a vendéglátó James Callaghan brit „premier”-en kívül félig ott lehetett Roy Jenkins, aki angol politikus ugyan, de a Közös Piac országait képviselte, lévén a brüsszeli bizottság elnöke.

A londoni „hét és feles” csúcstalálkozó első, látványos vitája már az előkészületi stádiumban éppen Jenkins jelenléte, vagyis a Közös Piacnak, mint olyannak a bevonása körül zajlott le. Franciaország diplomáciája mindent elkövetett a brüsszeli bizottság egyenrangú képviseletének megakadályozására. Giscard d'Estaing tulajdonképpen ebben a vonatkozásban „gaulleistának” bizonyult. (Rossz nyelvek szerint igazán csak azért, hogy kifogja a szelet otthoni veszedelmes vetélytársának, Jacques Chiracnak a vitorlájából.) A francia köztársasági elnök a „protokollprotestálás” apró fortélyaihoz folyamodott: nem vett részt a csúcstalálkozó előestéjén megrendezett vacsorán, a Downing Street 10. elé pedig utolsónak és némi késéssel érkezett Giscard d'Estaing kocsija.

A „mintadiák”

Természetesen nemcsak Párizs képviselője ment el Londonba gondokkal, fenntartásokkal és ellenvéleményekkel. A tőkés világ második leggazdagabb országának, Japánnak a miniszterelnöke mindenekelőtt Carter nukleáris politikájával szemben hangoztatott kifogásokat. Japán ma 99,7 százalékban importból fedezi az olajszükségletét, így semmiképpen sem mondhat le az atomenergiáról, a nukleáris erőművek létrehozásáról. Ez létkérdés Japán számára, ehhez képest eltörpült az az amerikai igény, hogy a szigetország növelje behozatalát és csökkentse kivitelét, aminek eredményeként aztán — s ezt követeli az USA — a japán fizetési mérlegben 700 millió dolláros deficit állana elő.

Nyugat-Németország, amely negyedszázadon át „mintadiák” volt az „atlanti iskolában”, a londoni találkozó előtt annak adta jeleit, hogy most már „bliccelni” szeretne. Az amerikai—nyugatnémet konjunktúra-politikai vita mellett — mint ismeretes — a nukleáris fegyverek terjedésének megakadályozását hirdető Carter-kampány keltett ellenérzéseket az NSZK monopoltőkéseinek körében, hiszen az atomerőműveket és a nukleáris technológiát így egyre nehezebben vagy egyáltalán nem tudja szállítani megrendelőinek az NSZK. A londoni csúcson alkalom nyílott Carter és Schmidt különtalálkozójára is, amire az új amerikai elnök első „száz napja” alatt még nem jutott idő. A hivatalos szóvivők, akik közé az elnökét Londonba elkísérő Brzezinski, a nemzetbiztonsági főtanácsadó is felsorakozott, mindenesetre siettek „Jimmy és Helmut” első kézfogásának hangulatát barátinak mondani.

TÁRGYALÓASZTAL A DOWNING STREET 10. ALATT

„Gazdagok” és „kevésbé gazdagok” találkoztak

A londoni összejövetel részvevőit úgy is lehetett osztályozni, hogy „gazdagok és kevésbé gazdagok” találkoztak. Az első napon — amikor még Roy Jenkins nem csatlakozott hozzájuk — egyenként elsorolta minden részvevő, hogy hová sorolja magát és miért,, ki-ki beszámolt országa gazdasági helyzetéről. A „kevésbé gazdagok” úgyszólván egyforma hangsúllyal beszéltek fő gondjukról, a munkanélküliségről.

Közszájon forgott a londoni csúcstalálkozó napjaiban, hogy a jelenlevők egyben 15 millió munkanélkülit is „képviseltek”. A polgári sajtó természetesen hallgatott arról, vajon a csúcstalálkozó részvevői maguk mennyiben járultak hozzá a munkanélküliek szomorú serege létszámának növeléséhez.

A hetes szám szerencsés

A másik fő gond az infláció, amely ismét inkább a „kevésbé gazdagok” életét keseríti meg. A közgazdasági eszmefuttatásokból, persze nem hiányzott az a megállapítás, hogy a munkanélküliség enyhítését célzó beruházások szaporítása alig képzelhető el a pénz hígulása nélkül. Egyszerre fellépni az infláció és a munkanélküliség ellen, hasonlít a kötéltáncos mutatványához. A francia delegációhoz közel álló körökben lehetett hallani például ilyen véleményt: „Ha az USA, Japán és az NSZK túlságosan gyorsan ér el számottevő fellendülést, az árak ugyanilyen gyorsan emelkedhetnek. Akkor újra keményen bele kell lépni a fékbe, aminek viszont a többi ország gazdasági életére lesz kedvezőtlen hatása.” A francia számítások szerint az a bizonyos fékezés éppen az 1978 tavaszán esedékes parlamenti választások idejére esne... Többen emlékeztettek Callaghan brit miniszterelnöknek még a csúcstalálkozó előtt adott nyilatkozatára, amelyben általános gazdasági visszaesést jósolt 1978-ra, ha nem találnak kiutat „a deficites és a szufficites országok közötti kiegyensúlyozatlanságból”.

A „gazdagok” közül Helmut Schmidt volt a legbeszédesebb, aki azt hangoztatta, hogy éppen ellenkezőleg, „az általános gazdasági bizakodásnak” kell elkövetkeznie London után. Mi lenne ennek alapja? Tulajdonképpen szinte a semmi is elég... A látszat a fontos. „A bizakodást alátámaszthatja, hogy a világ azt látja, hogy mi most már összetartunk.”

A végén pedig hét pontból álló nyilatkozatot fogadtak el és adtak ki a részvevők. A hetes szám lélektani hatását, szerencsés jellegét sem akarták kihagyni a „hetek” (de hol maradt Jenkins?), amikor a közös gazdasági programjukat így meghirdették.

A dokumentum legfontosabb pontjának a Banketing House-ban megrendezett közös sajtókonferencián, ahol közel ezer újságíró elé állt a mosolygó és magabiztos hét állam- és kormányfő, mindenekelőtt azt mondták — és ebben az értékelésben Carter elnök járt az élen, mintegy éreztetni akarván, hogy ez az ő ötlete, ez az ő fő törekvése —, hogy több munkaalkalmat kell teremteni, mindenekelőtt azért, mert így az ifjúság soraiban növekvő munkanélküliséget csökkenteni tudják.

A londoni csúcsértekezletet a korábbi, a rambouillet-i és a Puerto Ricó-i hasonló, legmagasabb szintű nyugati találkozók folytatásának minősítették, kimutatva azt a szándékot, hogy az ilyen „direktórium” intézményessé válik. (De Gaulle tábornok annak idején csek „hármas”, nem pedig „hetes” vagy éppenséggel „hét és feles” direktóriumra gondolt, amikor tizenöt évvel ezelőtt Kennedynek és Macmillannek javasolta...) A hangsúly a Puerto Ricó-i értekezletre tevődött az előzmények felidézésekor, az ott megjelölt gazdasági stabilizációs program folytatását ígérték. Londonban a Puerto Ricó-i célokat nem módosították. Ez a tény azért keltette fel a megfigyelők érdeklődését, mert — közben Amerikában elnökváltozás volt... A londoni dokumentum egy következő pontja szerint a vezető tőkés országok nagyobb összegeket bocsátanak ezután a Nemzetközi Valuta Alap rendelkezésére, hogy a súlyos gazdasági helyzetbe jutott országoknak kellő segítséget nyújthassanak Természetesen nem ingyen osztogatja majd a pénzt a Nemzetközi Valuta Alap: szigorú feltételeket szab a megingott gazdaság stabilizációjának eléréséhez.

A csúcstalálkozó végén kiadott nyilatkozat a nemzetközi kereskedelemben a protekcionizmusnak hadat üzen, hogy az árucsere növelésének liberális eszközeivel lendítse fel a tőkés gazdaságot. Ez is carteri célkitűzés. (Az amerikai küldöttséghez közel állók emlékeztettek például arra, hogy Carter a minap visszautasította az európai országokból való cipőbehozatal korlátozására vonatkozó javaslatot, amelyet a konkurrenciától tartó amerikai érdekcsoportok terjesztettek elő. Persze, arra már nem tértek ki, hogy washingtoni hagyomány szerint az USA diplomáciája és az amerikai monopoltőke ugyanakkor rá akarja venni a vetélytársait arra, hogy azok „önkéntesen” korlátozzák az Egyesült Államokba irányuló szállításaikat. A végén ugyanis az eredmény ugyanaz...)

A kiszivárgott hírek szerint az energiakérdések körül folyt igazán vita a csúcson. Ez nem tükröződik azonban a dokumentumban, hiszen az közös akaratként nyilvánítja ki az energiatakarékossági program fejlesztése mellett a nukleáris energia fokozott felhasználását, s ott van az amerikai elnök szája íze szerinti megkötés is, hogy nem bővülhetnek a nukleáris fegyverek előállításának lehetőségei az atomipar fejlődése folytán sem. Valószínűleg a vita megvoltát bizonyítja, hogy a közös nyilatkozat értésre adja: a kérdést egyébként még egy külön bizottság fogja tanulmányozni.

Észak és Dél

Minden bizonnyal helytálló lehetett a sajtókonferencián annyiszor hangoztatott egyetértés a csúcstalálkozó egyik utolsó napirendi pontjában: a fejlődő országokkal szembeni fellépés dolgában. A részvevők közös taktikát dolgozhattak ki a Párizsban régóta húzódó, mind ez ideig teljesen eredménytelen nemzetközi gazdasági tanácskozáson, az úgynevezett Észak—Dél konferencián való tevékenységük eredményesebbé tételére. Értsd: a tőkés hatalmak érdekeinek jobb és hatékonyabb szolgálatára. Viszont az is nyilvánvaló, hogy éppen Párizsban fog ezek szerint a leghamarabb megmutatkozni, hogy ténylegesen mit eredményezett a londoni csúcstalálkozó.

A londoni megfigyelők általában nem vonták kétségbe, hogy a négyszögű tárgyaló asztal körül valóban történtek megállapodások, csupán azt jegyzik meg a kétkedők, hogy vajon a gyakorlatban valóra is váltják-e a részvevők a programot. A Downing Street 10. alól kibocsátották „a bizalom üzenetét”, de kérdés, hogy más is bízik-e a nehézségek megszüntetésében, az infláció és a munkanélküliség felszámolásában, meg a gazdasági visszaesés megállításában, vagy csupán a részvevő állam- és kormányfők bizakodnak.

Kereskedelmi gátak

A protekcionista hullám okai

Módszerek és célpontok

A Nemzetközi Valuta Alap (International Monetary Fund) egyik nemrég közzétett tanulmánya hívja fel arra a figyelmet, hogy a fejlődő és fejlett tőkés országokban a nemzetközi kereskedelem nem vámjellegű akadályainak száma 1974-hez képest megnőtt. Tért hódított tehát az IMF szerint a protekcionizmus, a nemzeti piacok erőszakos védelme a külföldi áruktól. Ezek a korlátozások szelektívek — húzza alá a világszervezet. Tehát: egyes árucsoportokra vonatkoznak, illetve egyes országokkal szemben állnak fenn. Hasonló korlátozások régebben is léteztek. A fejlett országok gyakran nyúltak ehhez a fegyverhez a fejlődő világból származó behozatal ellen, napjainkban azonban a fejlett országok gyakran nyúlnak a protekcionizmus eszközéhez az egymás közötti kereskedelemben is.

„Önkéntes korlátozás"

A Valuta Alap tanulmánya aggodalommal szemléli a problémát, hisz az elmúlt évek fejleményei homlokegyenest ellentmondanak a nemzetközi kereskedelem fejlődésében tapasztalt irányzatoknak. A II. világháború után ugyanis a fejlett tőkés országok — a háborúból erős gazdasági háttérrel kikerült USA-val az élen — a nemzetközi kereskedelem liberalizálásáért, a korlátozások nélküli árucseréért szálltak síkra.

Ezt a törekvést jelezte a GATT megalakulása és tevékenysége is. Ez a folyamat fordult tehát visszájára a hetvenes évek közepén. Az okot nem nehéz megnevezni: a tőkés országokat belgazdasági helyzetük, a világméretű gazdasági visszaesés késztette megváltozott magatartásra. Miközben ugyanis belföldön nőtt a munkanélküliség és a honi üzemekhez érkező rendelések csökkentek, a kormányokra óriási politikai nyomás nehezedett, hogy az import korlátozásával tereljék mesterségesen a keresletet a hazai gyárak felé. Ily módon adott esetben az érintett kormány a választások szempontjából fontos rétegek támogatását nyerheti meg, kielégítheti befolyásos munkaadói szövetségek és szakszervezetek követeléseit.

A protekcionizmus térhódításával új fogalmak is kerültek a nemzetközi kereskedelem szótárába. Ilyen például a „rendezett keretek közötti értékesítés". Ennek lényege, hogy a kormány, amely fel kíván lépni az import ellen, formailag nem tesz semmit, nem léptet életbe korlátozásokat. Az eladót rákényszerítik arra, hogy saját maga korlátozza exportját. Ily módon tehát az értékesítést nem korlátozzák, viszont „rendezett keretek" közé szorítják olyan mértékben, ahogy az az importőr ország gyárosai és (például az USA-ban) szakszervezetei elfogadhatónak tartják. Az ilyen típusú megállapodásoknak — „önkéntes korlátozásként" is jelölik őket — a legtöbbször Japán, Dél-Korea, Tajvan és más ázsiai országok a szenvedő alanyai. Ilyen úton fogták vissza például Dél-Korea és Tajvan cipőeladásait az Egyesült Államokban, ilyen egyezményt volt kénytelen életbe léptetni Japán is. „Önkéntesen" fogja vissza így a távol-keleti szigetország az USA-ba irányuló tévéexportját és közös piaci acélkivitelét.

A „rendezett keretek közötti értékesítés" — így mutatja a gyakorlat — nem mindig bizonyul hatékony fegyvernek. A Japán által vállalt kötelezettségek közül a hajóexportra vonatkozót betartják, a gépkocsikivitelre kötöttet nem.

Az „önkéntes korlátozás" voltaképpen valamilyen átmenetet jelent — így vallják egyes szakértők — a szabadkereskedelem és a protekcionizmus között. Az úgynevezett „kiegyenlítő vám", ahogyan azt az Egyesült Államok alkalmazni kívánja, már a nyílt protekcionizmus eszköze.

A kiegyenlítő vámról a GATT alapokmánya is rendelkezik. Alkalmazását akkor engedi meg, ha az exportőr állama a kivitelt támogatja, szubvencionálja. Ebben az esetben az importőr által kivethető vám „kiegyenlíti" a támogatást, voltaképpen visszaállítja az egyenlő versenyfeltételeket. A vám mértéke ugyanis nem lehet nagyobb, mint maga a támogatás. Nem minősül egyébként támogatásnak, ha az exportőrt csupán a hazai felhasználókat sújtó vámok és adók (közvetett adók) fizetése alól mentesítik. Az importőr ország kormányának továbbá azt is bizonyítania kell, hogy a támogatással segített áruk beáramlása a piacon kárt okoz vagy kárral fenyeget. Pusztán a szubvenció megléte tehát még nem lehet ok az adminisztratív beavatkozásra.

JAPÁN FOTÓHIRDETÉS NYUGATNÉMET LAPBAN

A Közös Piac és az USA követeléseinek első számú célpontja

Washingtontól Tokióig

Az Egyesült Államokban most előkészületben lévő törvény éppen a GATT-szabályozás ezen lényeges vonását küszöbölné ki. Az új szabályozás szerint ugyanis a károkozás tényét nem kellene vizsgálni. Ily módon az importőr ország hatósága sokkal önkényesebben járhat el, döntéseit sokkal jobban befolyásolhatják belpolitikai meggondolások. A kiegyenlítő vámok kapcsán komoly vita van kialakulóban az Egyesült Államok és a Közös Piac között is. A Közös Piac tagországaiban az úgynevezett „értéktöbbletadó" van érvényben, de az adót az exportőröknek a pénzügyi hatóságok visszatérítik. Ezt a támogatási formát vették célba az USA egyes iparágainak vállalatai.

A U. S. Steel acélipari óriás a bírósághoz fordult, és kérte amerikai kiegyenlítő vám kivetését az az EGK-ból származó acéltermékekre. Érvelése szerint a közös piaci exportőrök az értéknövelési adó visszatérítésével indokolatlan és nagymértékű támogatásban részesülnek. Az amerikai cég helyzetét kétségkívül erősíti, hogy korábban az USA vámbírósága hasonló ügyben már elmarasztalt egy japán céget: adókedvezmény miatt indokoltnak tartotta a kiegyenlítő vám kiszabását. A U. S. Steel lépése természetesen nagy izgalmat keltett Brüsszelben. A Közös Piac nem csupán a kérdéses egymilliárd dolláros acélipar elvesztésétől tart, hanem amiatt is aggódik, hogy a kiegyenlítő vámot esetleg a jövőben más termékekre is alkalmazzák. A Közös Piac külügyminiszteri tanácsa mindenesetre rendkívül éles hangú nyilatkozatot fogadott el: eszerint a Kilencek megtorolnák az amerikai importkorlátozást.

A tőkés országok közötti kereskedelempolitikai viták általában néhány „érzékeny" árucsoportot érintenek, ahol a hazai gyártás különösen veszélyeztetve érzi helyzetét a behozatal miatt. Jórészt olyan ágazatokról van szó, ahol a termékek árának nagy hányada munkabér, az olcsóbb munkaerejű országok (például Szingapúr, Hongkong, Tajvan, Dél-Korea stb.) termékei tehát olcsóbban és versenyképesen kerülhetnek piacra. A Du Pont konszern tanulmánya szerint például 1971—75 között a nyugat-európai textiliparban az olcsó import következtében a foglalkoztatottak száma 400 000 fővel csökkent, az elkövetkezendő 10 évben pedig újabb egymillió munkahely elvesztésével lehet számolni. Az amerikai cipőgyárak, amikor importkorlátozásokat sürgettek (sikertelenül) 70 000 munkahely megszüntetéséért tették felelőssé a behozatalt. Ugyancsak gyakran fordulnak elő a hírekben a fogyasztási elektronikus ipar termékei is: itt általában Japánt vádolják meg a piacok elárasztásával.

Japán a maga hatalmas exporttöbbletével (1977 első félévében 6,6 milliárd dollár) az USA és a Közös Piac követeléseinek első számú célpontja. Amellett, hogy partnerei korlátozzák a szigetországból származó behozatalt bizonyos árucikkekben, arra kívánják rávenni Japánt, hogy behozatalát tovább liberalizálja. Japán ugyanis korlátozó intézkedéseket tart érvényben 27 árucsoport importjára, ezeket azonban a hírek szerint néhány területen (halászati termékek, vaj, marhahús) mérsékelni fogják. Valószínűtlen, hogy ez kielégítené a Közös Piacot. A két fél közötti legutolsó kereskedelempolitikai konzultáció alkalmával ugyanis Brüsszel a konyak, bor, sajt, csokoládé és dohány vámjának csökkentését, a behozatali kvóták emelését is követelte.

A japán kormány számára sem kielégítő a jelenlegi helyzet, Tokió szeretné megfelelően diverzifikálni exportját, hogy a támadási felületet csökkentse. A közelmúltban így 250 millió dolláros támogatásban részesítették a hazai ipart, hogy a számítógép-alkatrészek és integrált áramkörök exportját dinamikusan fel lehessen futtatni. Bár az export offenzíva még meg sem kezdődött, a hét legnagyobb amerikai konkurrens már tiltakozott is kormányánál.

Dömping és infláció

A közelmúltban elszaporodtak a dömpingvádak is. Ennek lényege, hogy pótvámot vethet ki az importőr országos kormánya akkor, ha az exportőr áruját külföldön olcsóbban adja, mint otthon. Dömpingvádat emeltek például a délkoreai gyárak ellen az angol evőeszközkészítők. A piac 90 százalékát ugyanis a távol-keleti cégek uralták, egy dél-koreai készletet már 5 fontért lehetett kapni, míg az angol konkurrencia csak 30 fontért szállíthatott hasonlót. A vádat el kellett ejteni.

A protekcionizmus térhódítását a nemzetközi kereskedelemben a korlátozást alkalmazó tőkés kormányok sem szemlélik egyértelmű lelkesedéssel. Igaz ugyan, hogy az import korlátozásával a hazai ipar kétes értékű előnyhöz jut. A fogyasztó számára azonban ez drágább árucikkek vételét jelenti. Az Egyesült Államokban például a kormányzaton belül gyakran folyik vita az importkorlátozás hatását illetően a Nemzetközi Kereskedelmi Bizottság és a Bér és Árstabilizációs Tanács között. Az utóbbi ugyanis a protekcionizmus inflációs hatásától tart.

(Érdemes megjegyezni, hogy a szocialista országokat érintő protekcionista intézkedések az esetek jó részében súlyosabbak — így diszkriminatívak — mint azok, melyeket a tőkés országok egymás áruinak a piacról való kizárására alkalmaznak.)

A legnagyobb tőkés országok londoni csúcsértekezlete, az OECD miniszteri tanácsa és a közös piaci bizottság egyaránt elítélte a protekcionizmust, támogatta a szabad kereskedelem eszméjét. Valószínű azonban, hogy annak a papírnak az importját, amire a dokumentumokat írták, jó néhány aláíró ország korlátozta.

GONDA GYÖRGY—LŐRINCZE PÉTER

Hatszorosára nőtt ár

Mozgalom a kávéfogyasztás ellen

Arabica, robusta és a többiek

A világpiacon ismét téma a kávé ára, azonban ez alkalommal ellenkező előjellel. Míg az elmúlt évben és 1977 elején a termék árának meredek emelkedése keltett aggodalmat, addig most az áresés ténye kelt érzelmeket. Az év elején a londoni határidős tőzsdén egy tonna kávét 2700—2800 font körül lehetett kapni, az ár meredeken nőtt és március közepén érte el csúcsát, 4000 font felett. Ezután az irányzat megfordult, az ár május elején már 3300 angol font, június elején 3000 alá esik. Újabb egy hónap alatt csaknem 300 fontos csökkenés következik be, jelenleg a kávé ára tonnánként valamivel 2000 font felett van.

A ZÜRICHI TAT CIKKE „A KÁVÉRULETTRŐL"
Mi lesz, ha a fogyasztás csökkenése csak átmeneti?

Két júliusi éjszaka

A jelenlegi áresés okai a megelőző áremelkedésben rejlenek. A világ kávétermelését — és következésképpen kávéexportját — mindig is a nagyméretű ingadozások jellemezték, a természeti tényezők (szárazság, áradás, fagy) és a kártevők (kávéüszög) jelentős mértékben befolyásolták az éves termést. A kereslet és kínálat viszonyának alakulásánál elsősorban a világtermelés egynegyedét adó Brazília eredményeit kell figyelembe venni. 1965—66-ban például a világ teljes termelése 4,9 millió tonna volt, egy év múlva csak 3,6 millió. A csökkenést szinte teljes egészében a brazil kávétermés egymillió tonnás visszaesése magyarázza.

A brazil ültetvényeket az elmúlt évtizedben több alkalommal érte fagykár, ez azonnal megmutatkozott a nyerskávé-készletek csökkenésében és a világpiaci ár fokozatos emelkedésében. A legutolsó, 1975 júliusában bekövetkezett természeti csapás azonban hatása méreteiben felülmúlta a korábbi katasztrófákat.

A világ kávétermése 1974—75-ben rekordmagasságot ért el, összesen 81 millió zsák kávét (egy zsák hatvan kiló) takarítottak be. A következő mezőgazdasági évre a termés mennyisége már 11 százalékkal csökkent, és bár az előző év eredményei lehetővé tették a termelői készletek feltöltését, az exportárualapok magas szinten voltak. 1975 júliusában, közvetlenül a brazil fagykár előtt a robusta kávé tonnájának ára a londoni tőzsdén 500 font volt. Július közepén azonban a két éjszaka ismétlődő fagy Brazília Parana államában a legtöbb kávécserjét megölte és jelentős károkat okozott São Paulóban is. Az 1975—76-os termést már csaknem teljesen betakarították, így a katasztrófa arra nézve nem járt számottevő következménnyel, a következő mezőgazdasági év világexportjának azonban mintegy 35 százaléka megsemmisült. Július végén — a tőzsde gyorsan reagált — a kávé ára 855 fontra ugrott Londonban.

A brazil természeti csapást hasonló esemény követte Kolumbiában. Áradások és szárazság következtében újabb 2 millió zsák kávé esett ki. A hagyományos exportőr Angola szállításai is visszaestek, csökkent Uganda kávékivitele is. A termelő országokból érkező hírek hatására két-három hónapig pánikszerű vásárlásokkal töltötték fel készleteiket az importőrök, a piac aztán megnyugodott, azonban az áremelkedés tendenciája állandóvá vált. (A világ kávétermése természetesen jó néhány fajta között oszlik meg. Az úgynevezett „kolumbiai mild"-et elsősorban Kolumbiában találhatjuk, de termesztik Kenyában és Tanzániában is. Más mild fajták hazája Salvador, Mexikó, Guatemala és Dominika. A „mosatlan arabica" legjelentősebb termelője Brazília, míg robusta kávét Angola, Indonézia, Elefántcsontpart, Madagaszkár, Uganda, Kamerun és Zaire exportál. A robustatőzsde Londonban található, az arabica elsősorban New Yorkban cserél gazdát.)

Végeredményben — mint ezt a Nemzetközi Kávészervezet 1977 márciusában közzétett tanulmánya is megerősíti — a keresletet már az 1975—76-os mezőgazdasági év termelése sem tudta kielégíteni. A világ jelenlegi fogyasztása 58 millió zsák (a szám csak az importőr országok igényét foglalja magában), a világimport azonban 60 millió zsák volt, 2 millió zsák az importőr országok készleteit növelte. Ám a világpiac exportárualapja mindössze 53 millió zsák volt — az igények kielégítése tehát csak úgy vált lehetővé, hogy a termelő országok készletei 35 millió zsákról 13 millióra estek. A folyó termelési év kilátásai még kedvezőtlenebbek voltak, így a szervezet a készletek további 6 millió zsákos csökkenését jósolta.

A kereslet és kínálat egyensúlyának felborulása következtében 1976 végére a kávé tonnánkénti ára már csaknem 3000 font volt, másfél év alatt tehát durván meghatszorozódott. E fejlemény kétségkívül kellemetlen volt a fogyasztóknak (a legnagyobb importőr az Egyesült Államok), az exportőrök azonban örömmel üdvözölték. Az áremelkedés következtében a kávé ismét Brazília legfontosabb exportcikke lett és a brazil kormány a fizetési mérleg hiányát kívánta a kávéval fedezni. A Brazil Kávéintézet a maga mesterséges eszközeivel még elő is segítette, hogy a kedvező ártendencia ne fulladhasson ki. A brazil exportőrök egyre magasabb kiviteli adót voltak kénytelenek fizetni és növelték az úgynevezett regisztrációs letétet is. Ezt a zsákonként 1976 végén 55 dollárt kitevő terhet az eladó természetesen könnyen át tudta hárítani a vevőre. Annál is inkább, mivel ugyancsak múlt év végén a piacon újabb drágulási hullámot indított el annak híre, hogy Nicaraguában kávéüszög pusztít.

Brazíliában is

A kávé világpiaci árának emelkedése természetesen a fogyasztói árakban is jelentkezett. 1977 első hónapjaiban Spanyolországban például több mint kétszeresére emelkedett az ára, a korábbi 265 peseta helyett 563 peseta lett. A pörkölt kávé megdrágult az NSZK-ban. Az Egyesült Államokban a kiskereskedelem korábban 1,39—1,70 dollár közötti áron forgalmazta a kávé fontját, 1977 elejére azonban az ár 3 dollárra ugrott. Hasonló fejlemények zajlottak le más országokban is. Maga Brazília sem kerülhette meg a problémát. Áprilisban jelentősen emelték ott is a pörkölt és őrölt kávé kiskereskedelmi árát.

Az importáló országok természetesen nem tűrték szótlanul az eseményeket. Az Egyesült Államokban kongresszusi bizottság foglalkozott a kávépiaccal, a honatyák véleménye szerint a mesterségesen magasra tornászott árak a termelők manipulációjának eredményei. (Érvként legtöbbször a brazil exportadót hozták fel, mely kétségtelenül hozzájárult a világpiaci árak felfelé irányuló mozgásához. A válasz az volt: az exportadó logikus lépés a készletek túlságosan gyors leapadásának megakadályozására.) Kolumbia kormánya korán megérezte a veszélyt, attól tartva, hogy a magas árak a fogyasztás tartós csökkenéséhez vezetnek, árbefagyasztást javasolt Brazíliának. A világ legnagyobb kávéexportőre azonban elutasította az ajánlatot. Éppen ellenkezőleg, felemelték az exportadót, és a regisztrációs letétet, így az exportőröknek már 120 dollárt kellett befizetniük zsákonként. Az importáló országokban közben tovább tartott a forrongás, társadalmi csoportosulások alakultak az USA-ban és Svájcban a kávéfogyasztás ellen, jelvényeket osztogattak és teaivásra próbálták rábírni az embereket. A mozgalomhoz még áruházak is csatlakoztak. Kezdetben e csoportok látszólag nem sok sikert értek el. A fogyasztás nem csökkent.

Kora tavasszal azonban változott a helyzet. A kávéfogyasztás márciusban és áprilisban jelentősen csökkent az USA-ban, felmérések szerint tíz kávéfogyasztó amerikaiból hat kevesebbet ivott, mint egy évvel azelőtt. Hasonló kép bontakozott ki egy, három reprezentatív amerikai város fogyasztási szokásait tanulmányozó felmérésből. Ráadásul április közepén a Brazil Kávéintézet két kávéfajta kivitelét minőségi indokokra való hivatkozással megtiltotta, és belföldi árat a világpiaci ár 50 százalékában állapította meg. Bár az intézkedés normális körülmények között árfelhajtó hatású lett volna — hisz csökkentette a világpiacon a kávé kínálatát — a reakció éppen a fordítottja volt ennek. Úgy magyarázták ugyanis a brazil döntést, hogy burkoltan beismeri a jelenlegi világpiaci ár magas voltát.

Készletleapadás

Brazília a maga eszközeivel mindent megtett, hogy az árcsökkenés csak átmeneti és kismértékű legyen. Ismét növelték az exportot sújtó terheket — májusban zsákonként 143 dollárra — és korlátozták az exportálható mennyiséget. 1976-ban a legtöbb hónapban a kivitel meghaladta a 2 millió zsákot, ezt 1 millió zsákra csökkentették kora nyáron, egyidejűleg olyan rendelkezést hoztak, hogy minden külföldön eladott két zsák kávé után belföldön is egy zsákot el kell adni. Ilyen módon két úton is megvolt a lehetőség az exportmennyiség csökkentésére. (Augusztus elején már úgy döntöttek, hogy 1978-ban csak havi 800 000 zsák kivitelét engedélyezik.) Burkoltan pedig a Brazil Kávéintézet a kivitel visszatartására biztatta a termelőket. Camillo Calazans, az intézmény elnöke például úgy nyilatkozott, hogy a kormány nem tudja megtiltani az exportot, mivel az ellentétben áll a Nemzetközi Kávéegyezményben vállalt kötelezettségeivel. Ha azonban mindezt a brazil exportőrök saját kezdeményezésükre teszik, az egészen más.

A világpiaci ár ingadozásait azonban nem sikerült megállítani. Szerepet játszott ebben, hogy a felhasználók — a pörkölők — készletei magas szinten voltak, az emelkedő ár időszakában mindenki, aki további áremeléstől tartott, igyekezett igényeit kielégíteni. A spekulánsok is rontották az árat, hisz el kellett adniuk, hogy a korábbi áremelkedésen szerzett profitjukat realizálhassák.

A csökkenő árból a fogyasztónak egyelőre kevés haszna volt, hisz a kiskereskedelmi árak csak fáziskéséssel, gyakran hónapok múltán követik a tőzsde mozgását. Ráadásul — áresés ide vagy oda — a kávépiacon még jó néhány bizonytalansági tényező maradt. Igaz, hogy az 1977—78-as mezőgazdasági évben a világ kávétermelése nő, azonban a növekmény csaknem teljes egészében Brazíliából származik, máshol a termelés stagnál.

Kooperációk korszaka

Motoroktól a kozmetikai cikkekig

Helsinki hatása érvényesül

Ma már talán csak nagyon kevesen tudnák megmondani, melyik is volt az első ipari kooperáció a szocialista és a fejlett tőkés országok között a hatvanas évek elején. Akkor még szinte eseményszámba ment egy-egy kooperációs szerződés aláírása, napjainkban viszont a kelet—nyugati gazdasági kapcsolatoknak ez a korszerű formája jóformán mindennapos gyakorlattá vált.

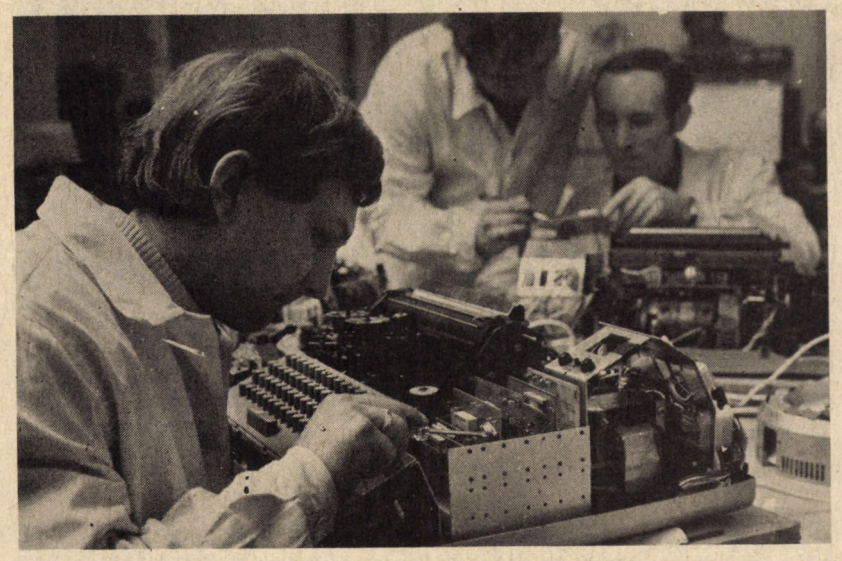
Mi a meghatározása?

A nemzetközi munkamegosztás kiszélesedésével, valamint az enyhülési folyamat előrehaladásával párhuzamosan jelent meg az ipari kooperáció fogalma a kelet—nyugati gazdasági kapcsolatok szakszótárában.

Az Európai Gazdasági Bizottság néhány évvel ezelőtt megkísérelte átfogóan, szélesebb értelemben meghatározni a fogalmat, s jelenleg általában ez a definíció járja: a gazdasági kooperáció a javak, vagy szolgáltatások közvetlen adásvételén túlmenő, több évre szóló vállalatközi megegyezés, amely a termelés, a kutatás és fejlesztés, a technológia átadása, az eladás és a marketing területén összefüggő és egymást kölcsönösen meghatározó ügyletek összességére vonatkozik.

A bonyolultnak tűnő meghatározás talán legfontosabb eleme, hogy a kooperáció komplex kapcsolat, túlmegy az egyszeri export-import ügyleten, s a partnerek között tartós együttműködést hoz létre. Mintegy 1200—1300-ra tehető a szocialista és a tőkés vállalatok között eddig létrejött kooperációs megállapodások száma. Jugoszlávia és Magyarország kötötte meg eddig a legtöbb ilyen vállalatközi szerződést a tőkés cégekkel. Dinamikusan fejlődnek Románia, Csehszlovákia és Lengyelország kooperációs kapcsolatai is. A fejlett tőkés országok közül az NSZK, Franciaország, a skandináv államok és újabban Japán kötötte a legtöbb megállapodást. (Az USA a szocialista országokkal szemben folytatott diszkriminatív gazdaságpolitikája miatt ezen a területen lemaradt vetélytársaival szemben.)

A kooperációs kapcsolatok a szocialista és a tőkés vállalatok között igen sokrétűek. Kis túlzással azt is szokták mondani, hogy nincs két egyforma kooperáció, olyan nagy a lehetséges változatok száma. A leggyakoribb forma a termékgyártás licencia alapján, de sok megállapodás már a gyártás- és gyártmánymegosztást irányozza elő a partnerek között. Újabban a szocialista és a tőkés vállalatok együttműködnek új termékek és gyártási eljárások közös kutatásában és fejlesztésében, közösen hajtanak végre szolgáltatásokat, kooperálnak egyes termékek értékesítésében.

MAGYAR MŰSZERÉSZ OSZTRÁK SZÁMÍTÓGÉP KÉSZÍTÉSE KÖZBEN

Magasabbrendű forma a közös vállalatok alapítása

A kelet—nyugati gazdasági kapcsolatra találó az a megállapítás, hogy nem lehet egyirányú utca. Különösen érvényes ez a kooperációs együttműködésre, ahol a partnervállalatok több éves, szoros kapcsolatba kerültek egymással. Általában mindenfajta együttműködésnek az az alapja, hogy mindkét fél találja meg számítását. A szocialista országok számára azért előnyösek a kooperációs kapcsolatok, mert hozzájárulnak a műszaki fejlesztéshez, új értékesítési piacokat nyitnak meg és elősegítik a korszerű gyártmánystruktúra kialakítását. Természetesen a tőkés partnerek sem járnak rosszul, hiszen a kooperáció révén tartós kapcsolatokra tehetnek szert, termelésüket gazdaságosabbá tehetik és lehetőség nyílik a piacbővítésre is. (A tőkés világon 1974—75-ben végigsöprő súlyos gazdasági válság idején a kereslet meredeken csökkent. Azok a vállalatok, amelyek szocialista cégekkel kooperációs kapcsolatban álltak, viszonylag könnyebben vészelték át a visszaesést, a tartós kapcsolatok következtében ugyanis — legalábbis ami a KGST-országokat illeti — nem voltak áruelhelyezési gondjaik.)

A szerződések számának gyarapodásával a kooperáció külön szakmává nőtte ki magát. A tőkés államokban mind több vállalat alkalmaz olyan munkatársakat, akik elsajátították e üzleti forma fortélyait, járatosak a bonyolultabb üzleti konstrukciókban. Bankok, kereskedelmi kamarák, ipari és műszaki szövetségek, gyáriparos-egyesülések ajánlják fel szolgálataikat és szolgáltatásaikat a partnerkereséshez és az üzletek technikai lebonyolításának elősegítésére. A szocialista országokban a külkereskedelmi vállalatok foglalkoznak kooperációs ügyletek létrehozásával. A magyar és a csehszlovák külkereskedelemben még külön kooperációs szakvállalatot is alapítottak a szerződések kezdeményezésére, megkötésére, lebonyolítására, a vállalkozások finanszírozására. (Magyarországon az Intercooperation Kereskedelemfejlesztési Rt. a kooperációs szakvállalat, északi szomszédunknál pedig a prágai Fincom cég specializálódott erre az igen érdekes területre.)

Ma már a tőkés országokban is kezdik belátni, hogy a hagyományos export-import kapcsolatok mellett a széles körű együttműködést biztosító, kölcsönös előnyökön alapuló kooperációké a jövő. (A vállalatok és országok közötti kooperáció egyébként régi gyakorlat mind a szocialista, mind pedig a tőkés gazdasági világrendszeren belül. A kelet—nyugati kapcsolatok kiszélesítése fonta meg az eltérő gazdasági rendszerek vállalatait kooperációs alapon összekapcsoló köldökzsinórt.) Mindezt jól érzékelteti a több mint ezer megállapodás, amely a gazdasági élet szinte minden területére kiterjed.

Tőkeérdekeltség

Lengyelország például teherautó-, valamint Diesel-motorgyártásának egy jelentős részét kooperációs alapon fejleszti. A varsói Polmot vállalat megállapodott a Steyr—Daimler—Puch osztrák céggel, hogy 1980-tól 320 lóerős 8 hengeres teherautókat, valamint Diesel-motorokat gyártanak Steyr-licenc alapján, osztrák berendezésekkel. Az osztrák vállalat a lengyel termékek egy részét visszavásárolja. (Itt érdemes megjegyezni, hogy a kooperációs megállapodások általában a gyártott termékek egy részének megvételét, illetve közös értékesítését is előirányozták.) Az ügylet értéke meghaladja a 10 milliárd schillinget. Bulgária keretmegállapodása a Krupp művekkel kooperációt irányoz elő a fémkohászat, a környezetvédelem, a nehézipar és a petrolvegyészet területén. A kooperációs kapcsolatok egyik terjedőben lévő formája a közös fellépés harmadik piacon: a szovjet Tyehmasexport és a nyugatnémet Union Matex például közösen épít évi 40 millió méter szövetet gyártó textilüzemet Afganisztánban.

Színestévé-képcsövek gyártásában kooperál a lengyel Polcolor az amerikai RCA-val, a bolgár vegyipari szervek a holland Akzo céggel alapanyagok, gyógyszerek előállításában dolgoznak közösen, az NDK-beli Unitechna és az amerikai Rockwell International együttműködik textil- és nyomdagépek, valamint elektronikus berendezések előállításában és értékesítésében. A magyar és tőkés vállalatok között létrejött kooperációs megállapodások közül említésre méltó többek között az írógépek, orvosi műszerek, autóbuszok, könnyűipari termékek, számítógép-részegységek, építőipari gépek, keltetőberendezések, numerikus vezérlésű szerszámgépek gyártásában megvalósult együttműködés, amely sok esetben közös értékesítéssel is párosul.

A kooperációs kapcsolatok magasabbrendű formája a közös vállalatok alapítása. Ilyenkor a partnerek közös tőkeérdekeltséget hoznak létre. Magyarországon három közös vállalat működik a kereskedelem és szolgáltatás területén, Romániában hat ilyen cég működik. (A külföldi fél részesedése az alaptőkében nem haladhatja meg a 49 százalékot sem hazánkban, sem Romániában.) A közös vállalatok Romániában hajóalkatrész, gyógyszeripari elektromos berendezések, ipari kemencék, akrilszálak stb. gyártásával foglalkoznak. Magyarországon a külföldi részvételű gazdasági társulások komputerek szerviztevékenységével, terepjárók termeltetésével és orvosi laboratóriumi berendezések előállításával foglalkoznak. Várhatóan a kelet—nyugati gazdasági kapcsolatokban az elkövetkező években még nagyobb jelentőséget kapnak a közös vállalatok, amelyek a partnerek érdekeltségét még inkább egymáshoz kapcsolják.

300 megállapodás 1 évben

A két világrendszer gazdasági kapcsolataival, a továbbfejlesztés lehetőségeivel és útjaival foglalkozó konferenciákon a kooperációval összefüggő kérdések előkelő helyet foglalnak el. A kormányok is támogatják a „kooperációs gondolatot", s a vállalatközi nemzetközi kooperációkat megkönnyítette, hogy az együttműködés kereteit egyre inkább államközi szerződésekben rögzítik. (Egyelőre még nem sikerült kialakítani olyan átfogó preferencia-rendszert, amely tovább könnyítené a kooperációs kapcsolatok elterjedését, de minden ország igyekszik valamilyen belső ösztönző rendszer segítségével előmozdítani a vállalatok kooperációs kedvét és hajlandóságát. Ezek az intézkedések természetesen nem lehetnek ellentétesek a nemzetközi megállaodások, szerződések szabta kötelezettségekkel.)

Az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia keretében külön albizottság foglalkozott az ipari kooperáció kérdéseivel. A helsinki záróokmány is hosszasan elemzi a kooperációs kapcsolatot, s megállapítja, hogy kívánatos ezen együttműködési forma kiszélesítése és elmélyítése. A jelek szerint a helsinki értekezlet újabb lökést adott a kooperációs kapcsolatok bővítésének, hiszen a konferenciát követő egy év alatt 300 új kooperációs megállapodást kötöttek keleti és nyugati vállalatok.

Gazdaságkutató intézetek előrebecslése szerint a kooperációs áruszállítások az évtized végére a kelet—nyugati kereskedelem értékének 10 százalékát teszik majd ki.

Kétségtelen, hogy a kooperációs korszak csak nemrég kezdődött el, s igen sok még a kiaknázásra váró lehetőség. Ezek valóra váltásához azonban szükség van a fejlett tőkés országok nagyobb aktivitására, kezdeményezőkészségére és nem utolsósorban a diszkriminációk megszüntetésére.

GONDA GYÖRGY
—LŐRINCZE PÉTER

„euro-francoistáknak" titulálják a miniszterelnök követőit. Ismét mások pedig arról beszélnek, hogy a különbség csak annyi: Fraga pártjában volt francoista miniszterek tartják a gyeplőt — a kormánypártban pedig volt államtitkárok.

A valóságban természetesen az egyetlen, ami számít: a tényleges politika. S ebből a szempontból rendkívül lényeges különbség van Suarez és Fraga vonala között. A választási arányokat, tehát a politika mögé felsorakozó szavazatokat tekintve azonban tagadhatatlan: a Centrum és a Népi Szövetség között jósolt nagy erőkülönbség a Centrum javára csak abban az esetben jöhet létre, ha a Franco-rezsimet elfogadó középrétegek jóformán teljesen leszakadnak a szélsőjobbról, és a Centrumhoz csapódnak. A nagy kérdés — talán véresen komoly kérdés — éppen az, hogy ez megtörténik-e?

Ennek az egész kérdésnek a megválaszolásához vissza kell térni ahhoz, amit az egész választási harc kulcsának nevezhetünk: a Centrum születésének történetéhez. Sőt. Szélesebb értelemben annak a megközelítéséhez, hogy ez a választás miért mégsem olyan, mint a többi.

Nem olyan persze azért, mert a szemünk előtt működő polgári demokratikus mechanizmus mögött még egy négy évtizedes parancsuralom megcsontosodott hatalmi gépezete és kapcsolatrendszere áll. De nem olyan azért sem, mert itt „minden másképpen van".

Valójában az utolsó esztendőben semmi nem úgy történt, ahogy azt a színre újonnan lépő politikai erők megtervezték.

Egy esztendővel ezelőtt még széles körben megkérdőjelezték a monarchiát, és úgy vélték, hogy „Rövid Károlyként" vonul be János Károly király a történelembe, hiszen uralma jogilag a Franco által megalkotott utódlási törvény alapján kezdődött. Egy évvel ezelőtt még két nagy ellenzéki pártszövetség állott szemben a kormánnyal, és alapvetően a „demokratikus szakítás" volt az irányvonal, ami persze összefonódott a monarchikus utódlás megkérdőjelezésével.

Most egy Ibarruri tartja szükségesnek és lehetségesnek a politikai munkát a monarchia keretei között, egy legalizálását kiharcolt Kommunista Párt ismeri el a nemzeti zászlót, amely nem a köztársaság zászlaja, és a köztársaság legnagyobb baloldali tömegpártjának jogutódja, a PSOE főtitkára, Gonzales jelenik meg sárga SEAT kocsiján a Zarzuela-palotában, hogy négyszemközt tárgyaljon az uralkodóval.

Felgyorsított folyamat

A ténylegesen ellenzékinek tekinthető pártok gyakorlatilag mind külön indulnak — a szövetségek a jobboldalon vannak és a Centrumban! Nincs „demokratikus szakítás". Klasszikus polgári demokratikus választás van, és a munkásbizottságok kommunista vezetője, Camacho, akinek Franco börtöneiben őszült meg a haja, azt mondja: „A jelenlegi pillanatban, amikor a szabadságjogok még törékenyek, azt hisszük, hogy a munkásosztály alapvető feladata a szabadságjogok megszilárdítása és kiterjesztése. Minden olyan akció, amely ezt a helyzetet bizonytalanná akarná tenni, jöjjön bárhonnan is, ellentétes a munkásosztály érdekeivel. Amit mi akarunk, az a konfliktusspirál megállítása, mert ez robbanáshoz vezethet. Ezt teljes felelősséggel tesszük, tudva, hogy különböző spekulációk kapnak majd lábra. De mindenesetre reméljük, hogy a munkások megértik elképzeléseink jogosságát."

„Minden másképpen van." De miért? Mindenekelőtt: tudomásul kell venni — legalább utólag —, hogy a Franco-rendszer utolsó éveiben a diktatúra eléggé gyakorlati és hideg fejű volt ahhoz, hogy kialakuljon egy politikai mozgásszabadság. Méghozzá: elég széles mozgásszabadság ahhoz, hogy a mélyben kibontakozzanak és szervezeti formákat is ölthessenek a jelenlegi politikai pártokat vezető erők. (Beleértve a kommunistákat is, akik fizikailag jelen voltak a munkásbizottságokban.)

Másodszor: az uralkodó, akiről

DOLORES IBARRURI ÉS SANTIAGO CARRILLO A BILBAÓI NAGYGYŰLÉSEN

Egy legalitást kiharcolt kommunista párt ismeri el a nemzeti zászlót

Franco életében gyakorlatilag semmit nem lehetett tudni, és ma is a háttérbe húzódik, a vártnál jóval árnyaltabb és kifinomultabb taktikai érzékkel rendelkező politikus. Ennek alapvetően egy bizonyítéka van, de ez döntő: Suarez kiválasztása miniszterelnökké az előző kormányfő, a fasiszta Arias Navarro menesztése után — amikor pedig „automatikusabb" megoldás lett volna az akkori kormány erős emberének tekintett belügyminiszter, Fraga Iribarne kijelölése. Voltaképpen Suarez indította meg és gyorsította fel azt a folyamatot, amely megteremtette a választás feltételeit, vállalta a katonai kaszt esetleges szembefordulásának kockázatát, és e folyamat sikerével időszerűtlenné tette a demokratikus szakítás koncepcióját.

Harmadszor és ezzel összefüggésben: ebben a folyamatban vált érvényessé és hitelessé a baloldal és mindenekelőtt a KP abszolút nyugodt, realista vonalvezetése. A józan és korszerű elemzés vezette el a KP-t ahhoz a szükségszerű és logikus következtetéshez, hogy Suarezben igazi Centrumot lásson. Egyszerűen azért, mert egy ilyen típusú Centrum távollétében teljes polarizálódás lenne a választásokon — egy spanyol hetilap szavaival — „a hóhérok utódai és a szétzúzottak között". Ezt a polarizálódást pedig mindenáron el kell kerülni. Ha az „utódok" győznének, akkor azért. Ha pedig a „szétzúzottak" lépnének fel radikálisan — akkor azért, mert ez ösztönözhetné beavatkozásra a hadsereget.

Spanyolország közvetlen történelmi öröksége, stratégiai helyzete és osztály-erőviszonyai tehát követeltek egy Centrumot! Mégpedig olyat, amely elfogadható az amerikaiak számára, amelynek engedelmeskednek a vezérkar emberei — de amely ugyanakkor hajlandó az adott szakaszban a demokratizálási folyamat továbbvitelére.

Akik ma itt „euro-francoizmusról" és „kék centrumról" beszélnek, azok a régi, eredeti centristák, akik joggal emlegetik, hogy Suarez és környezete valójában „felfalta" a független, tehát az adott kormányhatalmon kívül szerveződő Centrumot. Valóban így történt. Calvo Sotelo, az ebből a célból lemondott kabinetminiszter Suarez megbízásából hívta villájában éjszakai tanácskozásra a centrista pártok: a polgári néppárt, a liberálisok, a PSOE-től erőteljesen jobbra álló szociáldemokraták vezetőit. Ezen az éjszakai erőpróbán meghalt a hatalom apparátusán kívül megszervezett centrum. Egyes vezetői, mint a liberális párt elnöke vagy Areilza, az előző kormány külügyminisztere, becsapták maguk mögött az ajtót. Mások maradtak.

A lényeges azonban az, hogy a Suarez-hadművelet nélkül a hatalom szervezetén kívüli középpártok nem képviseltek volna igazi ellensúlyt Fraga Iribarne és a többi volt francoista miniszter szélsőjobboldali Népi Szövetségével szemben. Ezt az ellensúlyt csak úgy lehetett létrehozni — s egyben a végzetes polarizálódást elkerülni —, ha a miniszterelnök és mögötte a monarchia (a Moncloa-palota és mögötte a Zarzuela) egy ténylegesen létező hatalmi apparátus testét öltözteti be a centrizmus ruhájába.

A spirál megállítása

Az adott helyzetben a baloldal és általában a demokratikus ellenzék számára ez nemcsak azért kielégítő, mert lehetővé teszi a „konfliktusspirál megállítását". Ezen túlmenően azért is, mert a leglényegesebb kérdésben a Centrum Unió álláspontja lehetőséget nyújt a továbblépésre.

Az Unió ugyanis elfogadja azt az igényt, hogy a mostani választásokból születő Cortez alkotmányozó nemzetgyűlés legyen. Tehát: új alkotmány létrehozásával vessen véget a francoista alkotmány, a Ley Organica történelmi korszakának és ezt követően egy későbbi időpontban újabb választásokat tartsanak. Fraga és a szélsőbal éppen a jelenlegi alkotmány konzerválására törekszik és a hadsereget is arra szeretné rávenni, hogy a diktatúra korszakának alkotmányát garantálja. A veszélyt éppen e leglényegesebb kérdés miatt a Népi Szövetség jelenti.

Annál is inkább, mert a Cortez alsóházának összetétele (nem is beszélve persze a szenátusról), nem lesz a szavazati arány tükörképe. Miután az elmaradott vidéki körzetekben jóval kevesebb voks kell egy mandátumhoz, a népi szövetség erős képviselettel rendelkezik majd a parlamentben, viszonylag alacsony szavazati arány esetén is.

Ezt persze régóta tudta mindenki. Igazi jelentőséget azonban csak az utóbbi néhány napban kapott. A választásokat lehetetlenné tevő és szükségszerűen katonai beavatkozást gerjesztő terror miatti aggodalom mellett ugyanis egy másik, kifejezetten politikai csúszás jelei is felbukkantak.

Ennek lényege az, hogy a PSOE, a szocialista párt kampánya jóval több dinamizmust mutatott, mint amire Suarez miniszterelnök és a Centrum Unió számított. A közvélemény-kutatások számaránya egyelőre nem változott — de a kormány által irányított központi választási bizottság elvben csütörtöktől kezdve megtiltja új felmérések nyilvánosságra hozatalát. Ez Suarez és a Centrum aggodalmát tükrözi afelett, hogy a szocialisták esetleg a 20—22 százalékos arányt is elérhetik.

Így a néhány nappal korábbi helyzethez képest a legutóbbi órákban két változás történt. Az egyik: a miniszterelnök fokozatosan feladja korábbi tartózkodását, és mind gyakrabban száll le a Moncloa-palota magasából a választási csatatérre.

A másik: szaporodnak azok a vélemények, hogy stabil kormány megalakításához Suareznek a választások után valamiféle blokkot kell alkotnia — vagy az Alianza Popular, tehát Fraga Iribarne neofrancoistáival, vagy Pablo Gonzalez szocialista pártjával.

A politikusok és újságírók többsége e pillanatban úgy véli, hogy Suarez inkább a PSOE-hez, a szocialistákhoz fordulna. Nem azért, mintha közelebb érezné magához Gonzalez pártját, mint Fragáét — hanem azért, mert ez jobban megosztja az ellenzék erőit. És ami nem közömbös: inkább illeszkedik az általános politikai fejlődés áramlatához.

Mindez persze e napokban csak a pártok irodáinak dúlt szobáiban és a szerkesztőségekben hallható. Nyilvánosan a kompromisszum csak később jöhet — 16-án, csütörtök reggel, amikor a kongresszusi palotában berendezett sajtóközpontban hat óra tájban kidobják a számítógépek az első mérvadó eredményeket.

Ha... Ha a moraj fel nem erősödik, és az erőszak hulláma a most következő utolsó napokban végig nem csap a ma még csak latin választási izgalmat sugárzó ország arcán. Az — rosszabb lenne mindennél.

Közbelépni?

A hatalom központja a jelek szerint számol minden lehetőséggel. Ezt mutatja az a szerda reggeli információ, amelyet érdemes szó szerint idézni: „A fegyveres erők szükség esetén közbelépnek, hogy biztosítsák a polgárjogok gyakorlását, különösen a szabad szavazás jogát június 15-én. A döntést megbízható, nem hivatalos források szerint a Moncloa-palotában tartott tanácskozáson hozták. Ezen Suarez elnökölt. Részt vett a két miniszterelnök-helyettes, a belügyminiszter, a fegyvernemek miniszterei, a vezérkari főnökök tanácsa és a biztonsági rendőrség vezetői. Az esetleg szükséges közbelépés módját és a tanácskozásokon kidolgozott terveket a legszigorúbb titokként kezelik."

Ez a fogalmazás sok mindent rejthet.

Spanyolországban ma az a legfontosabb a választáson — hogy legyen. És úgy legyen, hogy ne a hadseregnek kelljen megvédenie.

GÖMÖRI ENDRE

Félmillió japán kocsi

Tokió versenyt fut az ízléssel

Következik a számítógépipar

Szinte még el sem csitult a nyugat-európai gazdasági körök ellenintézkedéseket követelő felháborodása a megnövekedett japán acél- és golyóscsapágyexport, valamint a hajóépítésre szóló megrendelések „elorzása" miatt, máris új termék került az ellenségeskedések középpontjába. Az új casus belli a két évtized alatt szédületes karriert befutott japán személyautógyártás, amely egyre nagyobb helyet követel magának a nyugat-európai gépkocsipiacon. Az angol, francia, olasz és nyugatnémet autógyárak tulajdonképpen a hetvenes évek közepéig nem is figyeltek oda a szigetországbeli vetélytársakra, most azonban keserű az ébredés: az eladási statisztikák tanúsága szerint kontinensünk nyugati felén tavaly az értékesített személykocsik 6,2 százaléka (543 000 darab) japán gyártmányú volt.

1954-ben a japán gépkocsiipar mindössze egy (!) autót exportált. Tavaly két és fél millió „Made in Japan" kocsi talált külföldön gazdára. A két időpont között a konkurrenciától megvásárolt licencek, a kutatást támogató állami szubvenció, valamint a saját tervező- és fejlesztőkapacitás megnövelése nem maradt hatástalan: Japán ma az Egyesült Államok után a világ második legnagyobb autóipari hatalma.

A támadás forgatókönyve

A szinte mérnöki pontossággal kidolgozott piaci stratégia első célpontja mindjárt egy „nagy falat", az USA autópiaca volt. Először a Toyota és a Nissan, majd a Honda jelent meg Amerikában. Az eredmények felülmúltak minden várakozást. Az amerikai importautók listáját japán cégek vezetik, sőt a Hondának 1976-ban sikerült kiszorítania a harmadik helyről a korábban vezető pozícióval rendelkező Volkswagent is. Az USA-ban elért siker azonban csak egy — nagyon fontos — állomása volt a japán személyautóipar terjeszkedő exportpolitikájának.

Az igazi meglepetést a nyugat-európai autópiac megdolgozása jelentette. Hatásosnak és főleg eredményesnek bizonyult a támadás forgatókönyve, amely alapjában véve igen egyszerű. Először ugyanis a saját autógyártóiparral nem rendelkező országokba — Finnország, Svájc, Görögország stb. — kell betörni és ott tovább erősíteni a japán autók jó hírét. Tíztizenöt százalékos piaci részesedés elérése után következhet a második felvonás: fellépés a nagy autógyárak hazai piacán. A több lépcsős marketingstratégia néhány év alatt meglepő eredményeket hozott. (1975-ben japán autóipari szakemberek még arra számítottak, hogy csak 1980-ban érik el európai eladásaik a bűvös félmilliós darabszámot — s a célkitűzés már tavaly teljesült.)

1970 óta a japán autógyárak évente mintegy 10 százalékkal tudták növelni nyugat-európai eladásaikat. Leszámítva Nagy-Britanniát, az NSZK-t, Franciaországot és Olaszországot, tavaly már a nyugat-európai vásárlók 15,1 százaléka japán kocsit vett. Az ázsiai szigetország autógyára azonban még nem elégedettek teljes mértékben az eredménnyel, hiszen az említett négy országban a piaci részesedésük jóval alacsonyabb. De evés közben jön meg az étvágy, s a következő feladat végrehajtása már meg is kezdődött.

A TOYOTA HIRDETÉSE EGY AMERIKAI HETILAPBAN

Az új Honda Accord máris versenytársa a Volkswagen Golfjának

Titok nincs

„Japán személyautó-áradat", „Mindent elönt a Honda" — ilyen és hasonló címekkel kongatja meg a vészharangot a francia és a nyugatnémet sajtó. Valóban, a legtöbb aggodalomra ebben a két országban van ok, hiszen a jelek szerint a japán exportoffenzíva fő csapásai most az NSZK és Franciaország irányába mutatnak. (Nagy-Britannia már a legyőzöttek sorában található. Tavaly a szigetországban 121 000 japán autó talált vevőre; a piaci részesedés itt csaknem tízszázalékos. Érdemes megjegyezni, hogy az angolok egyik büszkeségének tartott British Leyland az elmúlt évben csak 5,6 százalékot tudott magának megszerezni a nyugat-európai gépkocsipiacból.) Ami Olaszországot illeti, a kormány még tavaly elrendelte, hogy az importált japán személygépkocsik száma nem haladhatja meg az évi ezer darabot. A drasztikus olasz intézkedés egyelőre nem talált követőkre kontinensünkön.

Az eladott japán autók száma ma még mind az NSZK-ban, mind pedig Franciaországban viszonylag alacsony. Ám már ez is elég volt ahhoz, hogy riadalmat okozzon a nagy gyártók körében. Különösen az eladások növekedésének dinamizmusa figyelemre méltó ezekben az államokban. Az NSZK-ban 1974-ben 22 000, tavaly 43 000 japán autó talált gazdára, ez utóbbi szám csaknem kétszázalékos piaci részesedést jelent. Franciaországban az eladott japán kocsik száma két esztendő alatt 13 000-ről 50 000-re növekedett, s 1976-ban ez már 2,7 százalékos piaci arányt jelentett. A jelek szerint a japán autógyárak sikeresen ostromolják a nyugat-európai „nagyok" bevehetetlennek vélt piaci erődítményeit.

Nem elképzelhetetlen, hogy 1—2 éven belül a japán autópiar piaci részesedése ezekben az országokban eléri az öt százalékot, ami már igen komoly eredménynek tekinthető.

Mi a titka — a jó marketingstratégián kívül — a szigetország autógyárainak? Titokról nincsen szó, csak hallatlanul nagy szívósságról, rugalmasságról és alkalmazkodóképességről. A Toyota és a Nissan a versenyben maradás érdekében óriási beruházásokat hajtott végre, a Toyo Kogyo — itt készülnek a népszerű Mazdák — pedig két esztendő alatt átalakította egész termelési szerkezetét. A rugalmasságot jól jellemzi, hogy az évi 350 000 autót előállító Honda cég, látván kocsijainak kelendőségét, elhatározta, hogy másfél év alatt megkétszerezi termelését. Időközben új vetélytárs is megjelent a színen: a Mitsubishi cég — az amerikai Chrysler 25 százalékos tőkerészesedésével — beindította a Colt típus gyártását.

Igen gyorsan tudnak alkalmazkodni a japán autógyártók a mindenkori gépkocsidivathoz, és a nyugat-európai ízléshez is. Az új Honda Accord például máris komoly versenytársa a Volkswagen Golfjának, a Mazda pedig — az új igényeknek megfelelően — máris ötajtós kivitelben készül. A sikertörténetben persze fontos szerepe van a japán kocsik kedvező árának, valamint a megbízható minőségnek is. (Mind ez idáig a japán kocsik útfekvése és a használt acél minősége több kívánnivalót hagyott maga után, napjainkban azonban már meredeken csökken a vásárlók panaszainak száma.) Az eladások további fokozása érdekében a japán autóipar foglalkozik a gondolattal, hogy az értékesítési hálózat kibővítése mellett esetleg összeszerelő üzemeket létesít Nyugat-Európában, s így árszempontból még inkább versenyképesek lehetnek.

Persze a nagy autógyártó hagyományokkal rendelkező nyugat-európai országok nem nézik ölbetett kezekkel a japán piachódítást. Cselekvési szabadságuk azonban igencsak korlátozott. Dömpingvádat nem indíthatnak, mert azt nehéz lenne bebizonyítani. Nem valószínű az sem, hogy — mint Róma — korlátozó intézkedéseket hoznak a japán autók importjára. A vezető tőkés országok legutóbbi londoni csúcsértekezlete ugyanis megerősítette a szabad kereskedelem elvét, s ott nem hangzott el nyilvános bírálat a japán külkereskedelmi aktívumról, s ezen keresztül az exportkampányról.

Két lehetőség maradt a behatolás növekedésének megfékezésére. Az egyik: felszólítás az önkéntes exportkorlátozásra. (Nagy-Britannia néhány évvel ezelőtt már élt ezzel a lehetőséggel.) Szakértők szerint Japán ez esetben kemény alkuba bocsátkozna, s nem valószínű, hogy hajlandó lenne hosszabb ideig autókivitelét visszafogni. A másik lehetőség a termelők összefogása a Közös Piacon belül. Ennek ugyancsak csekély a valószínűsége, mert az ellentéktől szabdalt Kilencek manapság csak nagyon nehezen tudnak dülőre jutni bármely kérdésben is. Az autóimport pedig a kisebb tagállamokban nem tartozik a lényeges kérdések közé, s emiatt nem akarnak egy esetleges kereskedelmi háborúba keveredni Japánnal.

Mindent összevetve, ma valószínűtlen bármiféle „koncentrált akció" Nyugat-Európa részéről. Várhatják viszont a jen romlását, mert ez valamelyest csökkentheti az egész japán kivitel versenyképességét. Áthidaló megoldásként szóba jöhet még a Japánba irányuló nyugat-európai gépkocsiexport növelése. Ám Japán tavaly mindössze 25 000 autót vásárolt külföldön. Az alacsony importot Tokióban azzal magyarázzák, hogy az európai autók nem felelnek meg a szigorú japán környezetvédelmi és biztonsági előírásoknak. Bár nemrégiben egy Európában járt japán kormányküldöttség homályos ígéretet tett a szigorú előírások lazítására, valamint a vámcsökkentésre, áttörésre senki sem számít.

A próbapálya

A tőkés Európának Japánnal ismét egy olyan küzdelembe kell bocsátkoznia, amelyben lehetőségei igen szerények. Az autóipar után, úgy hírlik, Japán az elkövetkező években a számítógépek világpiacának meghódítására törekszik. Olyan óriásokat akar kétvállra fektetni, mint az amerikai IBM és a Honeywell Bull multinacionális vállalatbirodalmak. Ma még nehéz lenne megjósolni ennek az ütközetnek a kimenetelét, de Japán most Nyugat-Európát tekinti a „próbapályának". Mielőtt megindítaná támadását az amerikai piacon, először a tőkés Európát akarja meghódítani. S kontinensünk nyugati felén szép számmal vannak számítógépgyártó cégek, amelyek bizonyára jól ismerik az autóiparban történteket...

GONDA GYÖRGY
— LŐRINCZE PÉTER

Korea

A Singlaub-ügy

Elnökök és tábornokok, viták

Amerikai csapatkivonási tervek

Már elfoglalta új állomáshelyét a „szuperkatona", John Singlaub, az amerikai hadsereg kétcsillagos tábornoka. Vezérkari főnöke lett annak a parancsnokságnak, amely 300 000 katona felett rendelkezik a Guam-szigettől egészen Panamáig. Pedig sokan fogadtak volna rá, a biztos nyereség reményében, hogy az 55 éves tábornoknak befellegzett. Több mint három évtizedes katonai szolgálat van mögötte. A második világháborúban nagyszabású kommandóakciókat hajtott végre az ázsiai frontokon, hosszú időn át fontos posztokat töltött be az indokínai hadszíntereken. Az amerikai hadsereg egyik „legjobban dekorált" tábornoka. Igazán tudja, mi a katonai fegyelem. Mégis olyan kijelentésekre „ragadtatta" magát, amelyek nyílt kihívást jelentettek Carternak, az Egyesült Államok elnökének — mellesleg a fegyveres erők főparancsnokának — koreai politikájával szemben.

Singlaub Vietnam után Dél-Koreába tette át székhelyét, az ott állomásozó 8. amerikai hadsereg vezérkari főnöke volt, egyben az amerikai képviselő a koreai fegyverszüneti bizottságban. A Washington Post tudósítójának azt nyilatkozta, hogy „az amerikai szárazföldi csapatok kivonása Dél-Koreából háborúhoz vezet". A tábornokot rögvest Washingtonba rendelték; Szöulba már nem tért vissza, de a felelősségre vonás elmaradt.

A légierő marad

A Singlaub-ügy akaratlanul is a második világháború utáni amerikai történelem nagy vihart kavart epizódját idézte fel. Az is Koreához kötődött, s abban is egy tábornok szállt szembe egy elnökkel. Igaz, más körülmények között. 1951 tavaszán javában dúlt a koreai háború, amikor MacArthur tábornok, az ENSZ-zászlót kisajátító, elsősorban amerikai csapatok főparancsnoka, túllépve hatáskörét, azzal fenyegetőzött, hogy a hadműveleteket kiterjesztik a Koreai-félszigeten túl Kínára is, blokádot, bombázást, partraszállást sürgetett, s kilátásba helyezte az atombomba bevetését is. Truman elnök nyilvánvalóan kapott az alkalmon, hogy a túlságosan „nagyra nőtt" hatalmú tábornokot a kormánypolitikát keresztező nyilatkozatai miatt leváltsa. MacArthur 1941 óta volt távol-keleti főparancsnok, és erejére jellemző, azt is elérte, hogy Trumannal való első találkozójára, 1950 októberében, ne Washingtonban, hanem egy csendes-óceáni szigeten kerüljön sor. Persze párhuzamot vonni a két ügy között túlságosan is nehéz lenne. A Singlaub tábornok kavarta vihar azonban érzékelteti, hogy Korea változatlanul különleges szerepet játszik az Egyesült Államok ázsiai stratégiájában.

Washingtonban, különösen a vietnami háború tanulságai alapján, megerősödött az a felfogás, hogy az Egyesült Államoknak fenn kell tartania ázsiai jelenlétét és kötelezettségeit, de emellett nagyobb teherviselésre kell ösztönözni, kényszerítenie térségbeli szövetségeseit. Nem merőben új elképzelésről van szó. Még 1969-ben Nixon akkori elnök hirdette meg ezt a doktrínát, amely azóta legfeljebb kiegészült a „vissza a szigetekre" koncepcióval. Azzal, hogy az ázsiai szárazföldet övező szigetországok, szigetek alkossanak összefüggő támaszpontrendszert, a csendes-óceáni Guam-szigettől, Japánon és a Fülöp-szigeteken át, az indiai-óceáni Diego Garcia szigetbázisig.

Carter még választási kampánya során tett ígéretet rá, hogy ha győz, kivonják az amerikai szárazföldi erőket Dél-Koreából. Ígérete, majd győzelme utáni bejelentése meglehetősen nagy ingerültséget és idegességet váltott ki Szöulban. A dél-koreai rezsim éveken át vesztegetett meg amerikai politikusokat, a csapatkivonás megakadályozására. A reagálások hevességén azonban jócskán enyhített, hogy Carter — immár elnökként — „nagyon óvatos és nagyon megfontolt", négy-öt év alatt végrehajtandó csapatkivonásról beszélt. Továbbá megerősítette az amerikai elkötelezettséget Szöul iránt, s azt mondta, egészében az akciót úgy hajtanák végre, hogy — amerikai szóhasználat szerint — „ne veszélyeztessék a katonai egyensúlyt a félszigeten". Sőt az amerikai légi- és haditengerészeti erők változatlanul Dél-Koreában maradnának, Szöul pedig jelentős katonai hiteleket és hadfelszereléseket kapna. Ilyen lépésre már van példa: 1970—71-ben 20 000 főnyi amerikai szárazföldi katonaságot vontak ki Dél-Koreából, s akkor Dél-Korea 1,5 milliárd dolláros hadseregfejlesztési programot indított meg, amerikai segítséggel.

TRUMAN ELNÖK MACARTHURRAL, SINGLAUB CIVILBEN

A washingtoni Fehér Ház és a szöuli Kék Ház között teljes az összhang

Jelenleg 43 000 amerikai katona állomásozik Dél-Koreában. A legfontosabb alakulat a Szöulba vezető út mentén elhelyezett 2. tengerészgyalogos divízió, amelyet az egész amerikai hadsereg legharcképesebb egységének tartanak. Ha a tengerészgyalogosokat és a többi kiegészítő alakulatot kivonnák, a második világháború óta először nem lennének amerikai szárazföldi csapatok az ázsiai szárazföldön. Maradna azonban a 7000 főnyi légierő, s nagy kérdés, mi lesz a dél-koreai támaszpontokon elhelyezett, nukleáris robbanó fejekkel felszerelt föld—föld rakétákkal. Az Egyesült Államok összesen 680 különböző típusú atomfegyvert telepített bázisaira.

Érvek és ellenérvek

Milyen okokkal magyarázható — az átfogó stratégiai elképzelésen túl — a csapatkivonási szándék? A Time amerikai hetilap szerint a közvetlen katonai ok: „Carter valószínűleg úgy gondolja, ily módon csökkentheti a kockázatát annak, hogy az Egyesült Államok hirtelen egy újabb ázsiai szárazföldi konfliktus közepében találja magát." A politikai ok pedig az, hogy „így próbálnak egy kicsit nagyobb távolságot tartani a Carter-kormányzat és az elnyomó szöuli rezsim között". Ez utóbbi indok azonban nagyon is kétséges: lehet, hogy a Pak Csong Hi-rezsim diktatúrája zavarja az amerikai elképzeléseket, annak azonban semmiképpen sem akadálya, hogy Szöul csak az idén több mint 300 millió dollár amerikai katonai segélyt kapjon.

Mivel érvelnek a csapatkivonás ellenzői? Először, szokás szerint, az „északi támadás veszélyére" hivatkoznak, arra, hogy a népi Korea kerülne katonai fölénybe. E sajátos logikát egyáltalán nem igazolják a számok. Szöul a világ ötödik legnagyobb, 630 000 főnyi hadseregével rendelkezik, több katonával, mint amennyit Phenjan (470 000 fő) fel tud sorakoztatni. Katonai kiadásai felülmúlják Észak-Koreáét, az idén 1,8 milliárd dollárt tesznek ki, felemésztik a nemzeti költségvetés 35 százalékát.

Az ellenzők másik érve: a csapatkivonás fokozott fegyverkezésre késztetheti Japánt, amelynek „biztonsága szempontjából különleges jelentőségű a dél-koreai stabilitás". Elképzelhető, hogy az aggodalom helyénvalónak bizonyul, pontosabban a csapatkivonásra hivatkozva még jobban meggyorsítják a japán hadsereg felfejlesztését. Ám ha ez igaz, akkor az is elképzelhető: az Egyesült Államok éppen így próbálja az eddiginél jóval nagyobb anyagi és katonai kötelezettség vállalására ösztökélni legfontosabb ázsiai szövetségesét.

Az amerikai katonai lépéseket nyilvánvalóan politikai, diplomáciai kezdeményezések is kísérik majd. E tekintetben — legalábbis egyelőre — a washingtoni Fehér Ház és a szöuli Kék Ház (Pak rezidenciája) között teljes az összhang. A Fehér Ház szóvivője szerint az Egyesült Államok hajlandó tárgyalni a népi Koreával, feltéve, ha a tárgyalásokra bevonják a szöuli képviselőket is. Korábban olyan elképzelésekről is szó volt, miszerint az Egyesült Államok, Japán, a Szovjetunió és Kína folytasson megbeszéléseket a koreai helyzetről. Pak Csong Hi pedig megnemtámadási szerződés megkötését javasolta a KNDK-nak.

Phenjanban viszont abból indulnak ki, hogy ezek az indítványok lényegében a félsziget mesterséges kettészakítottságát akarják véglegesíteni. A „két Korea" politika helyett az ország egyesítését tartják szem előtt és a kibontakozás érdekében már régóta szorgalmazzák, hogy az KNDK és az Egyesült Államok kössön békeszerződést, amely felváltaná az 1953-as fegyverszüneti egyezményt. A javaslat teljesen megalapozott. A fegyverszüneti egyezményt ugyanis egyfelől az ENSZ-csapatok nevében, egy amerikai tábornok, másfelől a KNDK, illetve kínai önkéntes haderők megbízottja írta alá. Tehát Szöul képviselője nem volt ott. Kína békeszerződő félként való bevonása sem lenne helyénvaló, mert a kínai önkéntesek közvetlenül a háború után elhagyták Koreát. Az Egyesült Államoknak pedig nincs már jogalapja, hogy csapatai jelenlétét az ENSZ-zászlóval takarja, a világszervezet közgyűlése két évvel ezelőtt többségi határozatban vonta meg a zászló használatának jogát.

Javaslatok Phenjanból

Ugyanakkor Phenjan egyáltalán nem zárkózik el attól, hogy felújítsák a megszakadt párbeszédet Szöullal. Az év elején közzétett felhívás — felülemelkedve az ideológiai és politikai különbségeken — szorgalmazta Észak és Dél politikai pártjainak értekezletét, s azt is hangsúlyozta, hogy ha „a jelenlegi szöuli vezetés felhagy a két Korea politikával, a demokratikus erők elleni megtorlással, ismét egy asztalhoz ülhetünk velük".

Ami az amerikai csapatkivonási tervet illeti, Kim Ir Szen, a KNDK elnöke, egy közelmúltbeli nyilatkozatában kedvező jelenségnek ítélte, ugyanakkor annak korlátozott jellegére is felhívta a figyelmet. Ennek ellenére, a KNDK békés szándékait bizonyítja az a kijelentés, amelyet az először Japánba látogató KNDK-beli parlamenti küldöttség vezetője tett Tokióban, miszerint, ha az amerikai csapatok — a légierő és haditengerészet is — elhagyja Dél-Koreát, Észak hajlandó egyoldalúan 100 000 fővel csökkenteni hadseregét.

A félsziget helyzetének alakulását érthetően nagy figyelem kíséri a népi Koreával határos Szovjetunióban és Kínában. Az álláspontok azonban merőben eltérnek. A Newsweek amerikai hetilap szerint „a tervezett csapatkivonás aggasztja Washington új pekingi barátait", nyilvánvalóan szovjetellenes megfontolások miatt. Ezzel szemben a Szovjetunió — mint ezt Leonyid Brezsnyev kifejtette az Asahi Simbun című japán lapnak — támogatja a KNDK indítványait minden külföldi katonaság Dél-Koreából történő kivonására és a kedvező feltételek megteremtésére az ország, külső beavatkozástól mentes, demokratikus és békés egyesítéséhez.

ZALAI ISTVÁN

Egyesült Államok

Pénzszag Texasban

A bevándorlók rohama

A tőkeáramlás irányai

Amikor a századforduló táján a Houston melletti Spindletop mezőn megkezdődött a kőolaj kitermelése, még senki sem gondolta, hogy a hetvenes években Texas az USA egyik leggazdagabb és egyben legkülönösebb állama lesz. Olaj, préri, betöretlen lovak, nagy farmok, kalandos utazás — hosszú időn keresztül ez volt Texas „nacionáléja". Ma pedig a déli olajállam egyre inkább az elektronikáról, az űrkutatásról, a kőolajbányászattal kapcsolatos új eljárásokról és az illegálisan bevándorló mexikóiak százezreiről válik ismertté. (Texas egyik nagyvárosa, Dallas viszont a Kennedy-gyilkosság kapcsán szerzett magának kétes hírnevet.)

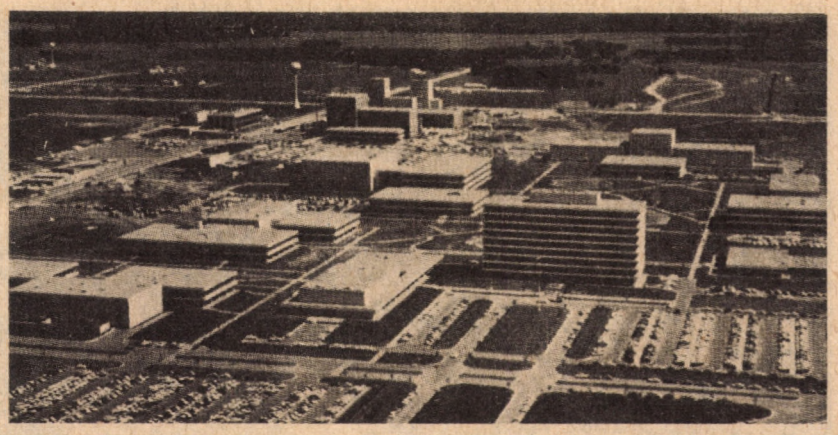
1960 óta Texas lakossága 25 százalékkal növekedett — jelenleg 12 millió. New York és Kalifornia után az USA harmadik legnépesebb állama. Mintegy háromezer kilométeren határos Mexikóval, délen pedig az olajban nagyon gazdag Mexikói-öbölnél ér véget Texas. Az emelkedő kőolaj- és földgázárak következtében — a londoni Economist szavaival élve — Texas „az USA legizgatóbb és legérdekesebb állama" lett.

Egyre több gond

Texas területén található az Egyesült Államok olajkészletének 25, földgázkincsének pedig 35 százaléka. (E tekintetben nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az USA más államai „féltékenyen" figyelik Texas előrelépéseit. Az államok között is van versengés.)

A „fekete arany" az évtizedek során hatalmas tőkéket és kapcsolódó beruházásokat vonzott az államba, s ezzel párhuzamosan hatalmas összegeket fordítottak az olajkutatás és -bányászat technológiájának továbbfejlesztésére is. Houston ma a tőkés világ olajtechnológiájának központja. (Az áprilisi északi-tengeri olajtűz elfojtását is houstoni szakemberek oldották meg.) Az energiagazdagság azonban az utóbbi időben egyre több gondot okoz Texasnak.

Az Amerika arabjainak tartott texasi olajtermelők nem örülnek Carter elnök energiaprogramjának, amely szigorúbb ellenőrzést, magasabb adókat és ésszerűbb energiagazdálkodást hirdetett meg. Az Egyesült Államokban az olajtermelők más árat kapnak a „fekete aranyért", ha azt a kitermelés államában, nem pedig az USA-államok közti kereskedelemben hozzák forgalomba. Így állt elő az a helyzet, hogy míg a kőolaj barrelenkénti világpiaci ára 13 dollár körül mozog, az eltérő hazai árrendszer következtében Texas csak mintegy 8 dollárt kap olajáért hordónként. Hasonló a helyzet a földgáz vonatkozásában is: ha a termelő a földgázt Texasban értékesíti, akkor 1000 köbláb földgázért a rögzített 45 centet kapja, amennyiben az államhatáron túlra adja el, ugyanezért a mennyiségért 2 dollárt is kaphat.

HOUSTON: AZ ŰRKÖZPONT ÉPÜLETCSOPORTJA

A beruházások kedvelt és jól jövedelmező célpontja

Persze azért nem kell félteni Texas energiaiparát a csődtől, hiszen ez az ágazat tavaly 16 milliárd dollár bevételt hozott az államnak, noha a lakosság mintegy 5 százaléka dolgozik csak az energiaszektorban! Az előrebecslések szerint a kőolaj- és földgázkészletek csak ötven év múlva merülnek ki Texasban; addig a nagy multinacionális társaságoknak biztosított a busás profit. Ugyancsak nem lesz munka nélkül a hatalmas olajfinomító-kapacitás, valamint az állam vegyipara, hiszen a „hazai" termelésen kívül itt dolgozzák fel a Közel-Keletről behozott nyersolaj jelentős részét is. Az egész világon tapasztalható kőolajipari boom is biztos garanciát jelent, hogy a houstoni technológia még hosszú ideig jó pénzért vevőre talál.

Az olaj után

Texas azonban már most gondol az „olaj utáni időkre" Az ezredfordulóig — tervek szerint — Texas az elektronikai és komputeripar központja lesz az USA-ban, fejlesztik a távközlési és olajtechnológiai ágazatot is. Egyszóval Texas megkezdi az úgynevezett intenzív fejlesztést, amely elsősorban a tőke- és munkaigényes ágazatokon alapul, s természetesen jelenős profitot biztosít a vállalkozóknak.

Az egykori vad Texas ma rohamos ütemben polgáriasodik. Tíz év alatt 17-ről 28 ezerre nőtt az ügyvédek száma, rohamosan gyarapszik a tisztviselők tábora. Különösen a bankszakma indult virágzásnak. 1970-ben új banktörvényt hoztak, melynek értelmében a pénzintézetek már fiókhálózattal is rendelkezhetnek az állam területén. (A korábbi szabályozás csak „anyabankok" működését engedélyezte, ennek következtében Texasban mintegy 1400, többségében egészen kis bank tevékenykedett.) Az új szabályozásnak az lett a következménye, hogy a pénz nem kerül ma már az államon kívüli bankokba, hanem Texasban marad. (1966 és 1976 között a texasi betétállomány 4 milliárdról 13,6 milliárd dollárra növekedett.) A texasi bankszakmában is egyre inkább tért hódít ma már a specializáció. Külön bankjuk van a többi között a farmereknek, az olajbányászoknak, az orvosoknak és a vegyipari alkalmazottaknak. A külföldi bankok is sorra nyitnak képviseletet Houstonban és Dallasban, számuk meghaladja a húszat. A pénzügyi élet kibontakozása is egy csapásra kedvessé és kedveltté tette a texasi bankokat a Wallstreeten.

A tőke persze mindig oda áramlik, ahol nagy nyereségekre tehet szert. És Texas ebben a vonatkozásban manapság ideálisnak mondható. Ebben az államban szinte elenyészőek a személyi és társasági jövedelemadók. (Az államháztartásnak — a texasinak — nincs is különösebben szüksége több bevételre, hiszen költségvetése tavaly is 3 milliárd dollár többletet mutatott.) Az alacsony adók, az olcsó fűtőanyagárak és a mérsékelt lakbérek következtében Texasban a megélhetési költségek az USA többi államához viszonyítva viszonylag kedvezőek. (Houstonban az élet 20 százalékkal olcsóbb, mint New Yorkban, s 10 százalékkal a chicagói alatt marad.) Texasban a munkaerő is olcsóbb, mint más államokban: igen sok az olcsó mexikói munkáskéz. s viszonylag alacsony a munkanélküliség mutatója is. Ugyanakkor az államháztartás igen keveset fordít jóléti célokra, a szociális kiadások jóval az amerikai átlag alatt vannak.

Mindezek következtében a texasi nagyvárosokban gomba módra szaporodnak az irodaházak, a cégközpontok. Egyre-másra költöznek a jó nevű cégek Texasba, illetve nyitnak ott irodát, alapítanak leányvállalatot. Texasban sohasem volt hiány milliomos családokban, családi vállalkozás- és vállalatbirodalmakban, az utóbbi években azonban ezeknek a száma gyakran gyarapodott.

A „chicano-ügy"

A texasi gazdasági sikerek egyik záloga az olcsó munkaerő. A lakosság 20 százaléka mexikói bevándorolt, s amennyiben az illegális határátlépések száma a jelenlegi ütemben növekedik, ez az arány hamarosan eléri a 30 százalékot. A mexikói határ El Pasótól Brownsville-ig húzódik a Rio Grande mentén. Tavaly mintegy 750 ezren lépték át illegálisan a határt Mexikóból, s a jövevények nagyobbik része nem utazott tovább, Texasban maradt. A mexikói amerikaiak, az úgynevezett chicanók közösségekben laknak. San Antonio lakóinak például 45 százalékát ők alkotják, s hogy munkához és megélhetéshez jussanak, munkaerejüket igen olcsón bocsátják áruba.

A mexikói peso tavalyi 50 százalékos leértékelése, valamint a 30 százalék körül mozgó munkanélküliség százezreket kényszerített a határ ma már nem is veszélytelen átlépésére. Az amerikai hatóságok ugyanis mindent elkövetnek, hogy megakadályozzák a nagymérvű mexikói bevándorlást. Hatalmas apparátus őrzi éjjel-nappal a határt a legmodernebb elektronikus berendezések, a légierő, valamint vadászkutyák segítségével. Ennek ellenére az igen hosszú határszakaszon a mexikóiak megtalálják a „réseket". Washington idén viszont már szorosabbra vonta a gyűrűt a határon és együttműködve a mexikói hatóságokkal megkísérli sikerrel visszaverni a bevándorlók áradatát. (Tavaly csak El Pasóban 125 ezer mexikói emigránst tartóztattak le és toloncoltak vissza.)

Jelenleg mintegy 8 millió illegálisan bevándorolt él az USA-ban, 70 százalékuk Mexikóból érkezett. Minden bizonnyal továbbra is folytatódik a tömeges határátlépési kísérlet, hiszen az USA 1977-re mindössze 20 ezer mexikói törvényes bevándorlását engedélyezte.

A chicanók az USA-ban is igen nehéz körülmények között élnek, a fiatalok közül csak nagyon keveseknek van lehetőségük a továbbtanulásra. Texas négerei most a mexikói bevándoroltak, akik nem ipari városokban, hanem a kisebb településeken élnek. Sokan közülük továbbra is munkanélküliek, életszínvonaluk pedig szinte a legalacsonyabb az Egyesült Államokban. Texasnak a mexikói határátlépők egyszerre jelentik a fényt és az árnyat. Elősegítik a profitnövelést, az egyes szakmákban jelentkező munkaerőgondok megoldását, ugyanakkor hozzájárulnak a társadalmi feszültségek növekedéséhez.

Honnan fúj a szél

Texasban az a közmondás járja, hogy amikor a Houston környéki olajfinomítók irányából fúj a keleti szél, a texasi mély lélegzetet vesz és felsóhajt: pénzszagot hoz a szél! Kétségtelen, hogy ma Texas az Egyesült Államok egyik legdinamikusabban fejlődő és igen kedvező lehetőségeket ígérő állama. A hazai és nemzetközi tőke hamar megérezte a „pénzszagot", és ma Texas a beruházások kedvelt és jól jövedelmező célpontja. Gazdasági és társadalmi ellentmondásaival együtt is vonzerőt jelent a tőkének. De a mostani sokirányú fellendülésnek előbb-utóbb vége szakad, ha nem gazdálkodnak megfelelően a lehetőségekkel és a természeti kincsekkel, hiszen a gyors meggazdagodás mindig magában rejti a hirtelen elszegényedés veszélyét.

Texas már most keresi a helyét a jövőben, már most igyekszik korszerű iparszerkezetet kialakítani az olajkincs és a farmergazdaságok mellett. A texasiak azonban nem hagyják és nem is hagyhatják figyelmen kívül, hogy az állam csak egy csillag az USA lobogóján. Jövőjük tehát nem elválasztható az Egyesült Államok egésze politikai, gazdasági és társadalmi helyzetének alakulásától.

GONDA GYÖRGY—
LŐRINCZE PÉTER

Izrael

A Begin-kormány

A Likud és szövetségesei

Régi tilalomfák

Nem nagy többséggel, nem is könnyen, de Begin végül is elfogadtatta koalíciós kormányát, még az alkotmányos határidő lejárta előtt, az izraeli parlamentben.

Természetesen nem volt kétséges, hogy az izraeli szélsőjobboldal, miután a legtöbb szavazatot kapta a választáson, képes lesz kormányt alakítani. Az volt csupán a kérdés, hogy hány pártból és milyen pártok közreműködésével születik meg az új kabinet.

Általában feltételezték, hogy Begin nem tesz kísérletet a vesztesek — az állam megalakítása óta egyfolytában kormányzó Munkáspárt — megkörnyékezésére. Ellentéteik ugyanis olyan régi keletűek, nézeteik annyira eltérőek, hogy elképzelhetetlen a közös nevező. A Peresz vezette négyesfogat számára taktikai okokból sem elfogadható az ilyen alku. Begin mindezek ellenére megpróbálkozott a lehetetlennel, de javaslatát, érthető módon, azonnal visszautasították.

Jegyzőkönyvszületés

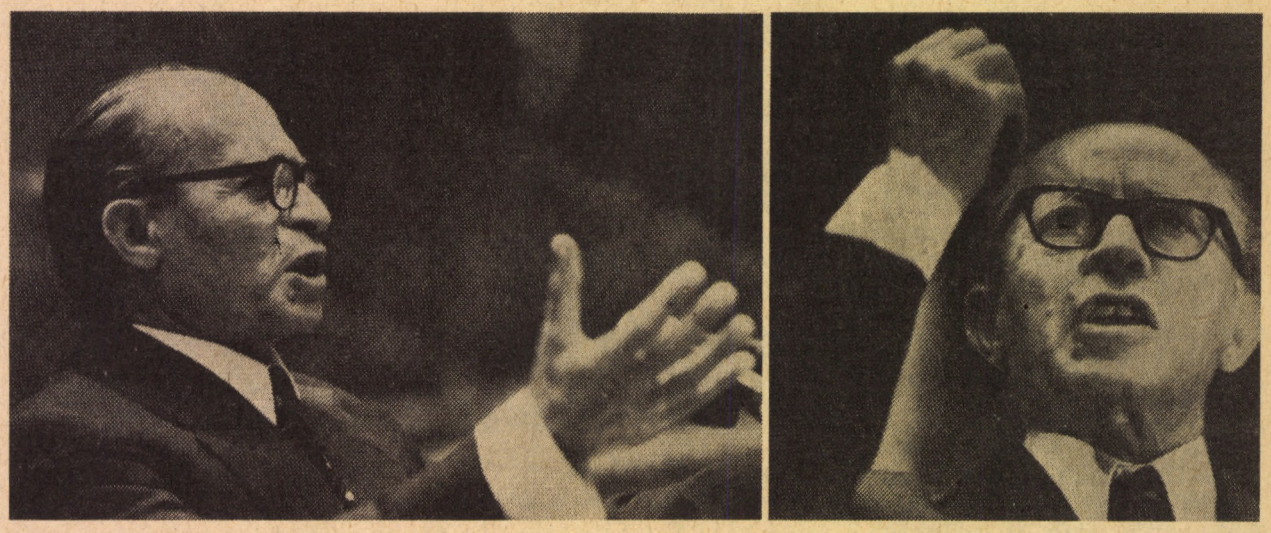
Mindenképpen figyelmet érdemlő, hogy Begin ezek után sem természetes szövetségesei, a vallásos jobboldal pártjai felé próbált közeledni. A Likud-tömb vezére nyilvánvalóan felmérte, hogy választási győzelme nem a szélsőjobboldali platform felértékelődése — a tömegek elsősorban a Munkáspártnak fordítottak hátat. Megpróbálkozott tehát azzal a politikai csoporttal szövetségre lépni, amely maga is a munkáspárti csődtömeg elleni tiltakozás jegyében született.

Volt-e egyáltalán remény arra, hogy a Mozgalom a Demokratikus Változásért elfogadja az ajánlatot? Tárgyalások — s ez tagadhatatlan — folytak. A megbeszéléseken a mozgalom vezetője, Jadin hajdani tábornok, az ismert archeológus-professzor feltehetően azt igyekezett kipuhatolni, ragaszkodik-e Begin a választási kampány merev ultimátumaihoz, vagy változtat-e a Likud platformján, hogy ellenzékből a hatalom közelségébe került. S ha Jigael Jadin reményt lát, feltehetően ki is használta volna a lehetőséget, a koalícióban való részvétellel, a hatalom befolyásolására. Mozgalom a Demokratikus Változásért elnöksége azonban végül 79 szavazattal kettő ellenében most elutasította a koalícióban való részvételt. Ez arra utal, hogy a Beginnel folytatott tárgyalásokon a Likud-párt vezére megingathatatlannak mutatkozott.

A liberális nézeteket képviselő „Mozgalom" valószínűleg azért nem volt képes most kompromisszumra kényszeríteni a dezignált miniszterelnököt, mert Begin tudta, hogy — amennyiben ezek a megbeszélések zátonyra futnak — még mindig talál szövetségeseket az ultra-vallásos pártok körében. Ebben az esetben is engedményeket kell tennie, de ezek a koncessziók nem alapvető, politikai elképzeléseit fenyegetik.

Mire kellett köteleznie magát a Likudnak a Nemzeti Vallásos Párt és az Agudat Israel 17 parlamenti helye által biztosított többség ellenében? A Likud Tel Aviv-i főhadiszállásán aláírt jegyzőkönyv főbb pontjai a következők: 1. A Likud egy hónapon belül olyan törvénytervezetet terjeszt elő, amely előírja, hogy csak az ortodox rítus szerint lehet áttérni a zsidó vallásra; 2. Hatályon kívül helyezik a januárban elfogadott abortusztörvényt; 3. Anyagi okokból nem engedélyezik a szombaton végzett munkát; 4. Megszüntetik a hadkötelezettséget azon nők számára, akik ezt vallási okból elutasítják; 5. Megtiltják a disznóhús árusítását a zsidólakta negyedekben; 6. Intézkedéseket tesznek a pornográf képek és kiadványok terjesztése ellen; 7. A bevándorlókat zsidó szellemű nevelésben részesítik. (Az Agudat Israel egyébként kikötötte azt is, hogy ha a Likud néhány hónapon belül nem tudja biztosítani mindezt, a párt kilép a koalícióból.)

Nem is ez a zárópasszus a megállapodás legkritikusabb pontja. Talán még kritikusabb a benne foglaltak teljesítése. Az izraeli társadalom jelentős része az ortodox körök erőfeszítései ellenére, az ország fejlődési menetének megre-

AZ ÚJ IZRAELI MINISZTERELNÖK BESZÉD KÖZBEN EGY FILMBŐL

Dajan merevsége a területi kérdésekben nagyfokú hajlékonysággal párosult

lelően, a fogyasztói társadalom vonzásába kerül. Változáson megy át a cionizmus hagyományos felfogása is. Az anakronisztikus tilalomfák felújítása pedig menetrendszerűen vezet el a közvélemény és a hatalom szembefordulásához.

Dajan szerepe

Valószínűleg Begin is felmérte, hogy túlságosan nagy árat kellett fizetnie a hatalom valóságos megszerzéséért. Mindenképpen erre utal kormányprogramja, amelyet a 9 Likud-tömbhöz tartozó, 3 nemzeti vallásos párti s 1 független miniszterből álló kabinet bemutatásakor terjesztett elő.

Jigael Jadinnal alkudozva mereven elutasított mindenfajta visszavonulást a megszállt területekről. Most viszont úgy foglalt állást, hogy a béketárgyalások és a megállapodás alapja az ENSZ két ismert határozata, a 242-es, illetve a 338-as, s leszögezte azt is, hogy amíg a tárgyalások folynak, Izrael nem terjeszti ki jogait az úgynevezett Nagy-Izraelre. Világosan szólva: nem kebelezi be Ciszjordániát, s e területekről a végső szót a parlament mondja ki.

(A megfigyelők szerint a Begin-platform módosulásában szerepet játszhat Dajan külügyminiszter, aki Begin személyes kérésére lépett ki az Egyesült Munkáspártból s vállalt szerepet az új kormányban. Dajan merevsége a területi kérdésekben ez ideig is nagyfokú hajlékonysággal párosult. Amikor hadügyminiszterként a megszállt területek katonai kormányzója volt, szemmel láthatóan a hatásosabbnak vélt neokolonialista módszereket alkalmazta. Külügyminiszteri expozéja, amely a nyolcórás vita utolsó felszólalása volt, ezúttal is ezt a szellemet tükrözte. (Dajan azzal a kijelentéssel lepte meg — mint az International Herald Tribune írja — a Kneszetben összegyűlt képviselőket, hogy „mi azt is elfogadhatjuk, ha az arabok a nyugati part leválasztását javasolják".)

Valószínűleg Mondale amerikai alelnök Los Angeles-i beszédében kereshetjük annak magyarázatát, hogy Dajan kifejthette nézeteit. Pontosabban: amiért ezeknek a megfogalmazásoknak bele kellett kerülniük a külpolitikai expozéba. Mondale említett beszédében nem hagyott kétséget az iránt, hogy az új amerikai adminisztráció — az izraeli belpolitikai változásoktól és az Izrael-lobby nyomásától függetlenül — folytatni kívánja az amerikai típusú rendezés megvalósítását a Közel-Keleten. Ragaszkodik ennek Carter által már ismertetett két lényeges pontjához is, mégpedig a 67-es határok visszaállításához, minimális korrekcióval, illetve a palesztin haza megteremtéséhez, amennyiben lehetséges, Jordánia közreműködésével. Mondale hangoztatta, hogy az elképzelések megvalósításához nem veszik igénybe a katonai segély megvonását, viszont — s ez semmiképpen sem lehet véletlen — felröppentek olyan hírek, hogy az USA a jobboldali győzelem óta leállította a segélyek folyósítását Izraelnek. (Újabb jelentések újabb Carter-döntésről szólnak: a hiteleket tovább folyósítják.)

Szakszervezeti választások

Begin expozéjának belpolitikai, illetve gazdasági problémákkal foglalkozó része kevesebb meglepetést okozott. Az izraeli telepítéspolitika folytatását, a bevándorlók számának növelését, illetve az emigráció csökkentését ígérte. Ez valamennyi új miniszterelnök listáján eddig is szerepelt. Kevésbé talált visszhangra javaslata az irányított munkanélküliség bevezetésére, s nem kis szkepticizmussal hallgatták szavait az ötnapos munkahét megvalósításáról, a devizatartalékok növeléséről és az infláció megfékezéséről.

A fenntartás a belső problémákat érintő Likud-program iránt már a bizalmi vita során megfogalmazódott. Pereszék élesen támadták az ortodox köröknek tett engedményeket, s elutasították Begin munkanélküliséggel kapcsolatos koncepcióját is.

De nemcsak a legyőzött párt mondta el — az ellenzéki padsorokból — ellenvetéseit. A kormány beiktatását követően rendezték Izraelben a Hisztadrut-választásokat, s itt a szakszervezeti választásokon a májusi győztesek csúfos kudarcot szenvedtek: a szavazatok 30 százalékát kapták az Egyesült Munkáspárt 56 százalékával szemben.

A Hisztadrut, a szakszervezeti szövetség „állam az államban". Az ipar 20, az építőipar 40 és a mezőgazdaság 75 százalékát ellenőrzi, tagjai közé tartozik az izraeli munkavállalók 80 százaléka. Hogy a Munkáspárt a májusi bukás után Izrael politikai-gazdasági életének ezt a második hagyományos hatalmi központját megtarthatta, az a közvélemény szembefordulását jelzi a politikai szélsőjobboldallal. Másrészt megkönnyíti az ellentámadást is. A Hisztadrut bástyái mögül Pereszék sokkal magabiztosabban léphetnek fel a koalíciós partnerek által kikényszerített engedmények miatt már egyébként is átdolgozott begini program ellen.

Az új kormányfő nem többet, mindössze egyesztendős „erkölcsi hitelt" kért a Kneszet tagságától. Ezt a szerény óhajt rendkívül szerény többség hagyta jóvá.

ÓNODY GYÖRGY

Nemzetközi Munkaügyi Szervezet

„Alice" Genfben

Igazi és álproblémák hosszú sora

Munkajog és politika összefüggései

Feszült hangulatban kezdődött meg az idén Genfben a Nemzetközi Munkaügyi Konferencia 63. ülésszaka. A megnyitó ünnepélyes beszédeire rányomta a bélyegét, hogy a konferencia az utolsó jelentős esemény a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet életében 1977 novembere előtt, amikor az Egyesült Államok két éve közreadott „ultimátuma" lejár.

Amerikai kilépés?

1975 novemberében fordult ugyanis Kissinger, akkori külügyminiszter levélben a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal főigazgatójához. Elégedetlenségét fejezte ki a szervezet működésével kapcsolatban és kormánya nevében kilátásba helyezte az Egyesült Államok kilépését abban az esetben, ha a helyzet nem változik számukra kedvezően. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet alkotmánya szerint csak a kilépési szándék bejelentése után két évvel lehet a szervezetet elhagyni, az USA tehát 1977 novemberéig adott „türelmi időt" az ILO-nak.

Az amerikai exkülügyminiszter levelében több szempontból kritizálta a szervezetet. Sérelmezte fokozódó „politizálódását", az „emberi jogok kérdésének" állítólagos „szelektív megközelítését", a hagyományos háromoldalúság fellazulását.

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet sajátos helyet foglal el az ENSZ-családban. A kormányok mellett az egyes nemzeti delegációk a munkaadók és a munkavállalók reprezentatív szervezeteinek képviselőit is magukban foglalják. Ez a szervezet működésének alapelve: a háromoldalúság, a „tripartizmus". A felépítés okai történelmiek, a szervezet feladatkörével függenek össze. Az alapítás idején (1919-ben!) ugyanis követelmény volt, hogy a dolgozók élet- és munkakörülményeinek kérdésében érdekelt valamennyi fél képviselve legyen.

A szervezet tevékenységének alapvető célját, tehát a dolgozók élet- és munkafeltételeinek javítását, a szocialista országok messzemenően támogatták. A II. világháború után azonban ezt a szervezetet is az Egyesült Államok és szövetségesei tartották befolyásuk alatt, a helyzet csak fokozatosan, a haladás erőinek előretörésével, a fejlődő országok függetlenné válásával változott meg. Akárcsak az ENSZ egyéb szakosított szervezeteiben, itt sem maradhatott fenn az USA és szövetségesei korábban élvezett hatalmi monopóliuma. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezetet nem lehetett hermetikusan elzárni a világpolitikától.

AZ AMERIKAI „ULTIMÁTUM" MEGFOGALMAZÓJA: KISSINGER

Izrael a megszállt területeken az arab munkások jogait megsértette

(Így 1974-ben a konferencia határozatban ítélte el Izraelt azért, mert a megszállt területeken az arab munkások jogait megsértette.)

Az USA számára ez jelentette a fokozódó „politizálódást".

Ügyrendi keringő

A mostani konferencia előtt az amerikai nyomás elsősorban a határozati javaslatok elfogadási mechanizmusának megváltoztatására irányult. A konferenciaszabályzat 17. cikkelyének módosításával akarták megakadályozni azt, hogy a konferencia a jövőben az USA számára kedvezőtlen határozati javaslatokat fogadhasson el. Ennek érdekében iktattak volna be a határozati javaslatok elfogadásának folyamatába egy olyan „szűrőt", egy szűk körű csoportot, melyben az USA befolyása érvényesülhetett. Céljai érdekében az amerikai diplomácia felhasználta, hogy a szervezet állandó vezető szerve, az Igazgatótanács összetételében nem a tagság — tehát a konferencia — struktúrájának felel meg, hanem lényegesen konzervatívabb, reakciósabb annál. Az Igazgatótanács pedig többségi szavazással a konferencia elé terjesztette az amerikai elgondolásnak megfelelő módosítást.

Az Igazgatótanács márciusi ülésén a módosítás 34 szavazatot kapott, ellene 17-en voltak, négy delegátus tartózkodott. A vita folytatódott a konferencia alatt, az ülésszak munkáját irányító javaslattevő bizottságban. A szocialista és a fejlődő országok képviselői úgy érveltek, hogy a 17. cikkely módosítása az NMSZ struktúrájának részét képezi, a kérdést tehát az a struktúrabizottság tárgyalja meg, melynek úgyis feladata az alkotmány és a konferenciaszabályzat megváltoztatására javaslatok kidolgozása.

A fejlett tőkés országok ezzel szemben azt hangsúlyozták, hogy ügyrendi kérdésről van szó csupán, a kérdést tehát a konferencia ügyrendi bizottsága vizsgálja meg. A konferencia javaslattevő bizottságában az erőviszonyok megfeleltek az Igazgatótanácsban uralkodóknak. A szavazás után a fejlett tőkés országok nézetét tükröző jelentés került elfogadásra és a konferencia elé.

A fejlődő országok és a szocialista tábor képviselői azonban itt felújították a vitát, mely egyre élesebbé vált.

Az amerikai munkaadóküldött Lewis Carroll könyvét, az „Alice Csodaországban"-t idézte. A helyzet a konferencián őt arra emlékeztette, amikor Alice beleesve a mezei nyúl üregébe, olyan országba került, ahol minden fordítva, fejjel lefelé volt. Ugyanezt az irodalmi példát folytatta az AFL—CIO képviselője is, de őt a könyv más része ragadta meg. Alice eltévedt és a fán ülő macskát kérdezte meg, melyik úton menjen. A macska visszakérdez: merre kíván a hősnő menni. Alice tanácstalan, nem tudja. Akkor teljesen mindegy, melyik úton mégy — hangzik végül a macska bölcs tanácsa.

A fenti felszólalások azonban a kívánt hatással éppen ellentétes érzelmeket váltottak ki a delegátusok többségéből. Tunézia nagy tekintélyű munkaügyi minisztere — 1976-ban őt választották a Foglalkoztatási Világkonferencia elnökévé — felháborodottan utasította vissza az amerikai szakszervezeti képviselő példázatát. Hangsúlyozta, hogy a fejlődő országok nagyon is jól tudják, merre tartsanak és mi a céljuk a szervezettel.

A vitát név szerinti szavazás döntötte el. A konferenciaszabályzat értelmében, ha egy szavazásra feltett kérdés nem kap „kvórumot", tehát mellette vagy ellene nem szavaz a delegátusok legalább fele, a javaslatot nem fogadják el. A név szerinti szavazás során 134 delegátus szavazott amellett, hogy a 17. cikkely módosítását az ügyrendi bizottság tárgyalja. Ketten voltak ellene, 219 delegátus pedig tartózkodott. Az ügy így a struktúrabizottsághoz került és döntésre — mint várható volt — nem is tért vissza most a plenáris ülés elé.

Ezzel ebben a fontos politikai kérdésben az USA vereséget szenvedett.

A konferencián vihart kavart más kérdések is összefüggtek valamilyen formában az 1974-es, Izraelt elítélő határozattal. A határozat értelmében a főigazgató köteles beszámolni a konferenciának arról, mit tett a plénum döntésének megvalósítása érdekében. Az Igazgatótanács viszont azt ajánlotta a konferenciának, zárják le a kérdést; a főigazgató rendelkezésére álló lehetőségek a határozat végrehajtására kimerültek. A konferenciát irányító bizottság pedig azt javasolta, hogy a főigazgató jelentésének azt a részét, mely a korábban elfogadott határozatok megvalósításával foglalkozik, ne a plenáris ülésen, a jelentés általános vitájában tárgyalják.

Ezzel — az amerikai szándékoknak megfelelően — elejét lehetett volna venni annak, hogy a plenáris ülésen Izraelt elítélő megnyilatkozások hangozzanak el és kerüljenek jegyzőkönyvbe. A fejlődő országok és a szocialista tábor képviselőinek ellenállása miatt e kérdésben sem sikerült az amerikai törekvést keresztülvinni.

Ez a két példa már a konferencia kezdetén világossá tette, hogy a kilépéssel való amerikai fenyegetés nem hozza meg a várt eredményt, a tagországok döntő többsége nem hajlandó az amerikai kívánságlistát teljesíteni.

Érlelődő reform

Időközben megkezdte munkáját az Egyezmények és Ajánlások Végrehajtását Vizsgáló Bizottság is. Ennek feladata, hogy megvizsgálja, mennyire felel meg egy tagállam munkaügyi törvényhozása és gyakorlata az általa ratifikált nemzetközi munkaügyi normáknak. (A konferencia bizottságának működését egy szakértőkből álló munkacsoport készíti elő, ennek összetételét és elfogultságát a szocialista országok többször bírálták.)

A bizottság napirendjén szerepelt a foglalkoztatási diszkrimináció megszüntetéséről szóló egyezmény alkalmazásának kérdése az Izrael által megszállt arab területeken. A fejlődő (elsősorban természetesen az arab) országok és a szocialista delegátusok nem tartották illetékesnek a bizottságot a kérdés megtárgyalására, hiszen az Izrael állam által ratifikált nemzetközi munkaügyi normák hatálya csak Izrael állam területére terjed ki. (Ha tehát ezen egyezmény alapján vonják felelősségre Izraelt, akkor gyakorlatilag elismerik szuverenitását a megszállt arab területekre is.) A fejlett tőkés országok, a nyugati szakszervezetek, valamint a kapitalista munkaadók véleménye ettől eltérő volt, a bizottsági szavazás során az ő álláspontjuk győzött. A konferencia plenáris ülése azonban — ez alkalommal is parázs vita után — az Izraellel foglalkozó rész miatt a bizottság jelentését teljes egészében elvetette.

A konferencia munkája során ismét bebizonyosodott, hogy nem lehet sokáig halogatni a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet demokratizálását, struktúrájának reformját. Mind élesebb az a különbség, mely az Igazgatótanács és a konferencia összetétele között van, mind tűrhetetlenebb az a diszkrimináció, melyet a munkaadói és munkavállalói tagozatban a szocialista képviselőkkel szemben gyakorolnak. A szervezet átalakítása napirendre került, ebben a fejlődő és szocialista országok véleménye megegyezik.

GONDA GYÖRGY—
LŐRINCZE PÉTER

Egyesült Államok

A „jégszekrény” jövője

Az alaszkai olaj ügye

Függés a világpolitikától

A nyugati sajtó már régen az amerikai Concorde-tervnek nevezte a transzalaszkai olajvezeték megépítését. Főleg az építéssel kapcsolatban állandóan újból jelentkező nehézségek és többletköltségek miatt. Ami a menet közbeni nehézségeket illeti, a Concorde-terv és az alaszkai olajvezeték megépítése valóban sok hasonlóságot mutatott. A költségek mindkettőnél a többszörösét tették ki annak, mint amire a tervezők számították. Alaszkában ez az új technikai megoldások miatt történt, melyek nélkül az egész terv kudarcba fulladt volna. A Concorde-nál is technikai problémákról volt szó (például a máig meg nem oldott zajkérdés) és az állandó növekvő költségről, ami elsősorban a nyugati inflációnak tulajdonítható. Ez persze az alaszkai építkezést sem kímélte.

Mindkét terv megvalósult. A Concorde már régebben; az alaszkai vezetéket a jeges Prudhoe-öböl és Valdez között a közelmúltban nyitották meg. A Concorde-ról időközben már bebizonyosodott, hogy nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Nemcsak megépítése jelentett óriási többletköltséget. A luxusrepülőgép üzemeltetése a mai körülmények között nem gazdaságos. Nem is beszélve azokról a politikai nehézségekről, amelyek a New York-i leszállási engedély körül támadtak. A Consorde tehát bármilyen csodamadár is legyen, sem Franciaország, sem Anglia számára nem jelent többet nemzeti presztízskérdésnél.

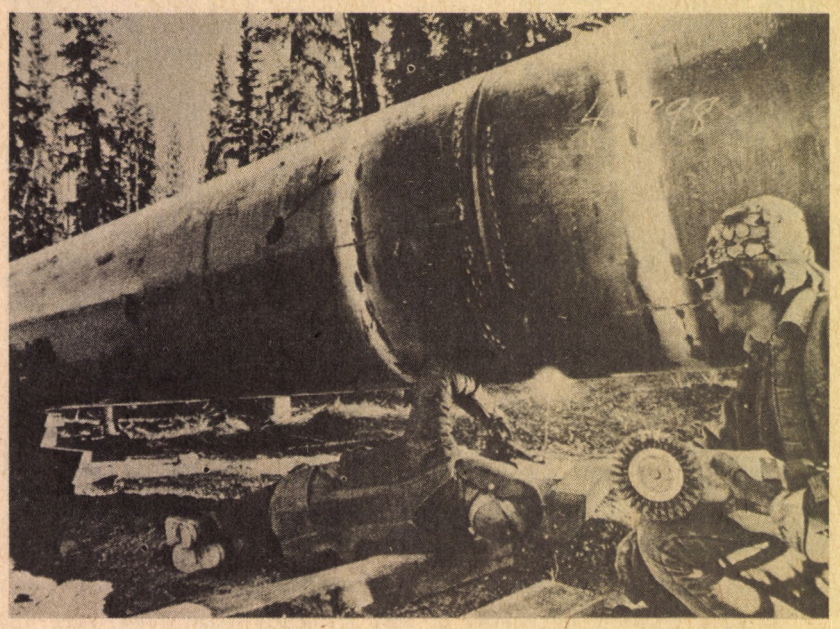
A transzalaszkai olajvezetéknél ilyesmiről nincs szó. De egy bizonyos; a most megnyitott vezetéknek ezután kell bebizonyítania, hogy a beléfektetett több mint tízmilliárd dollár megérte ezt a valóban gigantikus alkotást. Ha üzemzavarmentesen működik, feltétlenül megérte. Az Egyesült Államok, amely energiaválsággal küzd és amely egyre több olajbehozatalra szorul, minden mennyiséget fel tud venni az alaszkai olajból. Felmerül azonban a kérdés, hogy a bőségesen buzgó alaszkai olajtól elvárható-e az olaj árának mérséklődése az USA-ban? Ez az a pont, ahol jogos kétségek merülhetnek fel, és az egész terv teljes vagy fél sikere még bizonyításra szorul.

Amikor pontosan száztíz évvel ezelőtt az amerikai kormány nem egészen nyolcmillió dollárért megvásárolta a cári Oroszországtól Alaszkát, a terv ellenzői azzal vádolták Seaward külügyminisztert, hogy drága és haszontalan „jégszekrényt” vett... A vételár az elmúlt évszázadban több százszorosan, ha nem több ezerszeresen megtérült az amerikai kormány számára. Ez vonatkozik az olajlelőhelyekre is. A most megnyitott transzalaszkai olajvezeték napi kétmillió barrellt (1 barrell = 159 liter) továbbít 1276 kilométer hosszúságú vezetéken a Jeges-tenger mellett fekvő Prudhoe-öbölből a dél-alaszkai Valdez jégmentes kikötőjébe. (Összehasonlításul: Szaúd-Arábia naponta nyolc és fél millió barrell olajat termel.) Az alaszkai olajvezeték építésének nehézségeiről rengeteget írtak már, s éppen ezekben a napokban a csővezetéket átmenetileg használaton kívül is kellett helyezni egy komolyabbnak látszó üzemzavar miatt.

A jövő szempontjából lényegesebbek azok a gazdasági és politikai nehézségek, amelyek a terv, illetve a vezeték további sikeres működését befolyásolhatják.

Az alaszkai olajmezők készleteit ma közel kétmilliárd tonnára és majdnem ugyanennyi földgázra becsülik. Valószínűnek tartják, hogy idővel újabb lelőhelyekre fognak bukkanni. Ez a mennyiség alig valamivel kevesebb, mint az, amelynek kitermelésére az Északi-tenger fenekén fekvő olajmezőkön számítanak. Az alaszkai olaj így mintegy negyedét jelenti az USA olajtartalékainak. A fogyasztási igény azonban ennél lényegesen nagyobb. Hogy mennyi, azt pontosan nem lehet tudni, mert a katonai szükségleteket — s ez lényeges része a fogyasztásnak — titokban tartják.

Az alaszkai olaj kitermelése ugyan állami segítséggel történik, de lényegében egy angol és egy amerikai magáncégnek, a British Petroleumnak és az Atlantic Richfieldnek a kezében van. Ezenkívül

AZ OLAJVEZETÉK ALASZKÁBAN
Átmenetileg használaton kívül kellett helyezni

más kisebb olajtársaságok is érdekeltek, s ezek együtt nem egészen kétmilliárd dollárt fizettek csupán a koncesszióért. A hatalmas költségek ellenére a vállalkozók még ez év tavaszán közzétett jelentésükben úgy gondolják, hogy az alaszkai olaj feldolgozása barrellenként 2 dollárral fog kevesebbe kerülni az anyaországban termelt olaj feldolgozásánál. Ezt a számítást több szakértő optimistának tartja, elsősorban az állandóan emelkedő költségek miatt. S ez nemcsak az alaszkai technikai nehézségekre vonatkozik.

A Valdezben olajjal telepumpált tankhajók természetszerűleg az USA nyugati partján kötnek ki. A nyugat—kelet irányú olajvezetékek azonban hiányoznak. Az USA olajvezetékei ugyanis, mivel a termelőkutak főleg az Egyesült Államok déli részén találhatók, mind délkelet vagy délnyugat irányban haladnak. Ezek az alaszkai olaj számára használhatatlanok. Marad tehát a vasúton való szállítás, ami természetesen lehetséges, de ismét emeli a költségeket, s valószínűleg elvenné, vagy legalábbis minimumra csökkentené azt a kétdolláros nyereséget, amelyre az alaszkai olajat kitermelő fővállalatok számítanak. A tengeri szállítás a keleti partra nem jöhet számításba. A legnagyobb tankhajók nem tudnának áthaladni a Panama-csatornán, s ráadásul ez megint megdrágítaná a szállítást.

A másik kérdés, amely az alaszkai olaj további sorsát döntően befolyásolhatja az, hogy milyen lesz a jövőben az USA olajpolitikája. Ezen a téren is teljes még a bizonytalanság. A Carter-kormányzat az elmúlt fél évben még semmi döntő lépést nem tett. A helyzet nagy vonalakban azonos azzal, ami a Ford-adminisztráció utolsó szakaszában volt. Carter tett ugyan néhány kisebb horderejű intézkedést, és sokat beszélt az energiaválságról és annak megoldásáról, lényeges dolog azonban egyelőre még nem történt. A kongresszus tekintélyes része, akár csak Ford alatt, a szigorúbb rendszabályok bevezetése ellen van. Ennek következménye az, hogy a takarékossági rendszabályok tekintetében az USA ma is elmarad a többi energiaproblémával küzdő országok mögött.

Pedig kétségtelen, hogy a szigorú takarékossági rendszabályok bevezetése az USA szempontjából egészen bizonyosan előnyösen befolyásolná a többi olajat exportáló állam árpolitikáját.

Első pillanatra az elmondottak az alaszkai olajtermelők számára inkább előnyösnek tűnnek. Azt látszanak igazolni, hogy az olaj újabb áremelkedés esetén is mindig piacra talál. Ez azonban csak bizonyos mértékig igaz. Tény, hogy az USA energianehézségeinek megszüntetésére vagy csökkentésére semmiféle áldozat nem lehet sok. De éppen mert az olaj- és az energiaválság világjelenség, az egyben világpolitikai kérdés is, amelynek megoldásában az USA-nak mint világhatalomnak döntő szerepe van. De — csak befolyásolhatja, egymagában nem határozhatja meg ennek a kérdésnek az alakulását. S ezért előállhat olyan helyzet is, hogy az alaszkai olajvezeték nemcsak a vállalkozók, hanem az USA szempontjából is kritikus helyzetbe kerülhet. A most ténylegesen megindult alaszkai olajterv jövője az USA energiahelyzetének és a nagy világpolitikai kérdéseknek további alakulásától függ.

WESSELÉNYI MIKLÓS

DIPLOMÁCIA

1942. május 20-án reggel két különleges vonat futott be Majna-Frankfurt pályaudvarára: 400 német diplomatát hozott és a családtagjaikat, akiket a nyugati féltekéről repatriáltak. Akkor ugyanis Amerika már háborúban állt a hitleri Németországgal, és ezek a diplomaták, hozzátartozóikkal együtt, több mint négy hónapon keresztül internálva voltak fogadó országaikban. Végül is a Drottningholm elnevezésű svéd hajó vette őket fedélzetére, és szállította a tengerentúlról Lisszabonba. Onnan vonattal folytatták útjukat a Harmadik Birodalomba. Az említett 400 személy az első szállítmány volt, további 200-an ezt követően érkeztek haza.

A frankfurti pályaudvart feldíszítették erre az alkalomra. A birodalmi zászlók százával lobogtak, zenekar játszott hazafias indulókat, és az SA díszőrsége biztosította a helyszínt. A német sajtó már napok óta írt az érkezőkről, a Völkischer Beobachter „a háború diplomáciai veteránjainak” minősítette őket.

Az érkezők között fontos személyiségek is voltak, így dr. Hans Thomsen, volt washingtoni német ügyvivő, csakúgy mint von Bötticher tábornok, volt washingtoni katonai attasé. Ezzel a vonattal érkezett két volt követ latin-amerikai posztjáról: Reinebeck és Dittler. A fogadási ünnepség szónoka Ernst von Weizsäcker külügyi államtitkár volt, aki egyebek között hangsúlyozta, hogy — nyilván Roosevelt elnökre célozva — „itt nem fogtok »kandalló melletti csevegést« hallani, itt kezdeményezés, határozatok, parancsok, agresszivitás és az ellenségre mért csapások tanúi lesztek”.

E német diplomaták és családtagjaik annak a nemzetközi jogi elvnek és diplomáciai gyakorlatnak az alapján kerültek haza, amely szerint a háború kitörésével, a hadiállapot bekövetkezésével megszakadnak a diplomáciai kapcsolatok, de a fogadó állam köteles elősegíteni, hogy a visszatérés minél gyorsabban és zavartalanabbul megtörténhessék.